

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У ПРИШТИНИ
СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ

**МЕЂУНАРОДНА ТРГОВИНА И
ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ**
МАСТЕР РАД

Ментор:

Проф. др Данијела Петровић

Студент:

Тамара Микић

Број индекса: 393/2024

Косовска Митровица, март 2026. године

САДРЖАЈ

Увод.....	1
I ДЕО – ОСНОВНЕ ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ	3
1.1. Појам и значај међународне трговине	3
1.2. Основни економски концепти	6
1.3. Основни модели и теорије трговине	8
1.3.1. Класична теорија компаративних предности	9
1.3.2. Неокласичне теорије трговине и факторска пропорција (Хекшер-Олинов модел).....	10
1.3.3. Модели модерне трговине и економија обима	12
1.4. Врсте међународне трговине и главни актери	13
II ДЕО – ПОЛИТИКЕ И МЕХАНИЗМИ У МЕЂУНАРОДНОЈ ТРГОВИНИ	15
2.1. Либерализација трговине и њене последице	15
2.2. Протекционизам и трговинске баријере	17
2.3. Националне трговинске стратегије	19
2.4. Међународни споразуми и организације	21
III ДЕО – УТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ НА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ	23
3.1. Механизми утицаја на БДП и економски раст	23
3.2. Стварање радних места и побољшање животног стандарда	25
3.3. Пропорционална расподела користи и потенцијални губици	27
3.4. Улога трговине у смањењу сиромаштва	29
IV ДЕО – ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА, ИЗВОЗ, УВОЗ И ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЈА ТРГОВИНЕ	31
4.1. Стимулисање извоза као модел економског развоја	31
4.2. Увозна замена и процес индустријализације	33
4.3. Технологија, иновације и пренос знања кроз међународну трговину	35
4.4. Утицај дигитализације и трговине путем дигиталних платформи и мобилних апликација	37
4.5. Структурне разлике између развијених и земаља у развоју у условима дигиталне економије	39

V ДЕО – СТРУКТУРНИ И ДРУШТВЕНИ АСПЕКТИ ТРГОВИНЕ	42
5.1. Утицај међународне трговине на конкурентност и привредне секторе	42
5.2. Социјални и економски ефекти на домаће становништво	44
5.3. Изазови у спољнотрговинској политици	46
5.3.1. Колебања девизног курса и глобална нестабилност	48
5.3.2. Прилагођавање домаћих произвођача глобалним тржишним захтевима	49
5.4. Препоруке за одрживи развој и ефикасно управљање трговином	50
Закључак	52
Литература	55
Изјава о ауторству	63

УВОД

Предмет анализе у раду јесте међународна трговина, њене основне карактеристике и значај за економски развој земаља, приступ новим тржиштима, стварање радних места и потенцијал за смањење сиромаштва. Поред наведеног, обрађиваће се и улога транспарентног и адекватно регулисаног трговинског система као предуслова за економски раст, али и значај националних политика које обезбеђују да користи од трговине буду равномерно распоређене и да се ублаже могући негативни ефекти на одређене групе. Међународна трговина може повећати конкурентност, омогућити размену технологија и утицати на унапређење животног стандарда када се њеним токовима правилно управља, што је потврђено бројним изворима као што су OECD и *Kommerskollegium*. Однос између међународне трговине и економског развоја предмет је бројних истраживања који за предмет имају анализу ефеката које међународна трговина има на привредни развој земаља.

У овом раду биће обрађено: 1) однос између међународне трговине и економског развоја-теоријски и емпиријски аспект, 2) поређење алтернатива индустријализације кроз увозну замену и промоцију извоза, 3) процес либерализације трговине у земљама у развоју, и 4) штета коју протекционизам развијених земаља може нанети економском развоју сиромашнијих држава. У раду ће такође бити речи о томе како међународна трговина омогућава приступ ресурсима којих земља природно нема, као и приступ страним тржиштима за производе који нису потрошени на домаћем тржишту.

Основна хипотеза рада је:

- Међународна трговина има позитиван утицај на економски раст земаља кроз раст БДП-а, запослености и животног стандарда.

Помоћне хипотезе рада су:

- Либерализација трговине има повољније ефекте на економски развој земаља у развоју у поређењу са протекционистичким политикама.
- Земље које своју спољнотрговинску стратегију заснивају на апсолутним и компаративним предностима остварују већи степен конкурентности на међународном тржишту.

Значај овог рада се огледа у свеобухватној анализи улоге међународне трговине као једног од кључних фактора економског развоја у условима савремене глобализације. У условима растуће међузависности националних економија, међународна трговина представља важан механизам за алокацију ресурса, повећање продуктивности и унапређење конкурентности привреде. Разумевање односа између трговинске политике и економског раста има посебан значај за креаторе економске политике, јер омогућава формулисање стратегија које доприносе дугорочно одрживом развоју, повећању запослености и побољшању животног стандарда становништва.

Овај мастер рад је значајан и са становишта идентификације ефеката различитих спољнотрговинских стратегија, као што су политика увозне супституције и политика оријентације ка извозу, као и анализе последица либерализације трговине и протекционизма. Посебна пажња посвећена је утицају међународне трговине на земље у развоју, које се суочавају са структурним ограничењима, недовољним технолошким капацитетима и зависношћу од извоза примарних производа.

Практични значај рада се посматра у могућности примене добијених сазнања у процесу креирања националних економских и трговинских политика, са циљем постизања већег степена економске стабилности, интеграције у међународне економске токове и повећања укупне ефикасности привреде. Такође, резултати рада могу послужити као теоријска и аналитичка основа за даља истраживања у области међународне економије и економског развоја.

I ДЕО – ОСНОВНЕ ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ

1.1. Појам и значај међународне трговине

Међународна трговина је један од основних института економске теорије и праксе, али и важан предмет правне регулације у савременом међународном праву. Међународна трговина обухвата прекограничну размену добара и услуга између држава, при чему се та размена одвија у оквиру сложеног система економских, правних и политичких односа. Иако се у савременој литератури међународна трговина често посматра кроз аспект глобалних тржишта и мултилатералних институција, њени корени сежу у најраније фазе развоја цивилизације.¹

Кроз време, међународна трговина се развијала паралелно са развојем људских заједница и њихових потреба. Значајан пример ране прекограничне размене јесте Пут свиле, као комплексна мрежа трговачких путева која је вековима повезивала Исток и Запад. Према Витфилду (Whitfield), овај систем трговачких рута није омогућавао искључиво размену материјалних добара, већ је подстицао и проток знања, технологије и културних утицаја, чиме је поставио темеље раног облика међународне економске сарадње.² Овај пример указује на то да међународна трговина од самих почетака има шири друштвени и развојни значај. У теорији, међународна трговина се дефинише као механизам путем којег државе размењују производе и услуге које не могу или не желе да производе у довољним количинама или по конкурентним трошковима.³

Међународна трговина омогућава специјализацију националних привреда, што доводи до повећања укупне ефикасности и раста производње. Савремени аутори, као што су Линси и сарадници (Linsi et al.) истичу да трговина, поред економске димензије, има и значајну политичку и правну компоненту, јер економска међузависност држава може утицати на стабилност међународних односа.⁴ Значај међународне трговине се може посматрати кроз више међусобно повезаних аспеката.

¹ Бјелић П. *Међународна трговина*. Београд: Економски факултет; 2022, стр. 8.

² Whitfield S. Was there a Silk Road? *Asian Medical*. 2007; 3(2):201.

³ Ђузовић Ђ. *Међународна куповина*. Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија; 2021. стр. 1-2.

⁴ Linsi L, Burgoon B, Mügge D. The problem with trade measurement in international relations. *International Studies Quarterly*; 2023; 67(2): 16.

Пре свега, међународна трговина доприноси економском расту омогућавајући државама да своје ресурсе усмере ка производњи оних добара у којима имају предност, док истовремено задовољавају домаћу тражњу увозом. Проширење тржишта повећава конкуренцију, што може довести до снижења цена и побољшања квалитета производа. Међутим, савремена литература упозорава да користи од међународне трговине нису равномерно распоређене, те да поједини сектори могу бити изложени негативним последицама, као што су губитак радних места и раст социјалних неједнакости.⁵

Кроз историју, међународна трговина је деловала као снажан покретач структурних промена у светској економији. Током периода Великих географских открића, подстакла је европске државе на експанзију и колонизацију у потрази за новим ресурсима и тржиштима.⁶ Касније је била важна у индустријској револуцији, омогућивши приступ сировинама и извоз индустријских производа на удаљена тржишта. У савременом добу, међународна трговина је један од стубова глобализације и развоја мултинационалних корпорација. Посебно значајно место у теоријском разумевању међународне трговине заузимају класичне економске теорије. Теорија апсолутне предности, коју је формулисао Адам Смит, полази од претпоставке да државе треба да се специјализују за производњу добара у којима су ефикасније од других.⁷ Ова теорија указује да таква специјализација доводи до повећања укупне производње и благостања. Историјски примери, попут производње свиле у Кини или текстила у Персији, показују како су апсолутне предности подстицале трговину дуж Пута свиле.⁸

Допуну ове теорије представља теорија компаративне предности, коју је развио Давид Рикардо. Према овом приступу, чак и ако држава нема апсолутну предност у производњи било ког добра, она и даље може имати користи од трговине уколико се специјализује за производе код којих су јој опортунитетни трошкови нижи.⁹ Концепт опортунитетних трошкова, као изгубљене користи услед избора једне алтернативе уместо друге, представља кључни аналитички алат у разумевању међународне трговине.

⁵ Moltz B. Disadvantages of international trade. New York: American Express; 2022. Доступно на: <https://www.americanexpress.com/en-us/business/trends-and-insights/articles/6-disadvantages-of-international-trade-and-tips-that-may-help-solve-them/>. Приступљено: 30.01.2026.

⁶ Butel P. *The Atlantic*. Oxfordshire: Taylor & Francis; 2002., p. 11.

⁷ Segal T. Absolute vs. comparative advantage: What's the difference? New York: Investopedia; 2022. Доступно на: <https://www.investopedia.com/ask/answers/033115/what-difference-between-comparative-advantage-and-absolute-advantage.asp>. Приступљено: 30.01.2026.

⁸ Whitfield, 2007, *op. cit.*, p. 210.

⁹ Hollander S. Retrospectives: Ricardo on machinery. *Journal of Economic Perspectives*; 2019; 33(2):229.

Ова теорија наглашава да трговина може бити обострано корисна и да доприноси укупном економском развоју.¹⁰ У савременом међународном систему, међународна трговина је институционализована кроз деловање међународних организација, пре свега Светске трговинске организације, која поставља правила и механизме за решавање трговинских спорова. Ипак, како истиче Шафер (Shaffer), савремена међународна трговина се суочава са бројним изазовима, укључујући социоекономске диспаритете и еколошка питања, што наглашава потребу за њеним правним и економским преиспитивањем.¹¹ Слика 1. показује елементе међународне трговине.

Слика 1. Елементи који чине међународну трговину.¹²

Међународна трговина се заснива на кретању робе преко националних граница кроз увоз и извоз, уз примену царина и царинских процедура. Обухвата формирање цена и трошкова, утицај девизног курса, транспорт и терет, осигурање, пратећу документацију и утврђивање порекла робе. Глобализација и измештање производње значајно утичу на обим, структуру и конкурентност међународних трговинских токова.¹³

¹⁰ Buchanan J. Opportunity cost. In: Eatwell J, Milgate M, Newman P, editors. *The world of economics*. London: The New Palgrave; 1991. p. 520–525.

¹¹ Shaffer G. The challenges of international trade law. In: Shaffer G. *Emerging powers and the world trading system: The past and future of international economic law*. Cambridge: Cambridge University Press; 2021. p. 58.

¹²Извор: https://www.researchgate.net/figure/Fundamentals-of-International-Trade_fig2_299249552 (Преузето 09.01.2025)

¹³ Acharyya R, Kar S. *International Trade and Economic Development*. Oxford: Oxford Academic; 2014, p. 38.

1.2. Основни економски концепти

Међународна трговина се, поред правних норми које је уређују, темељи и на низу економских концепата који објашњавају њен настанак, функционисање и утицај на економски развој држава. Ови концепти представљају аналитички оквир за разумевање разлога због којих државе ступају у трговинске односе, структуре робне размене, начина на који се та размена одвија, као и ефеката које она производи на националне привреде.

Важан економски концепт у области међународне трговине јесте схватање трговине као *покретача* економског раста. У економској литератури, слободна међународна трговина се описује као „мотор раста“, који је током 19. и почетком 20. века имао пресудан утицај на развој данас економски најразвијенијих држава. Брзо ширење извозних тржишта је подстакло раст домаће производње и формирање индустријских капацитета великих размера, док су стабилни политички и друштвени оквири омогућили земљама у развоју тог периода приступ међународним тржиштима капитала под повољним условима.¹⁴ У контексту економског развоја, међународна трговина делује кроз два основна механизма: 1) ефекат тражње и 2) ефекат понуде.

Ефекат тражње се односи на раст увозне тражње као последицу повећања дохотка који прати економски развој, док ефекат понуде подразумева повећање домаће производње добара која могу заменити увоз или конкурисати увозним производима. Коначан утицај међународне трговине на развој зависи од међусобног односа ова два ефекта и способности националне економије да прилагоди своју производну структуру.

Посебан значај у анализи међународне трговине имају концепти апсолутне и компаративне предности. Теорија апсолутне предности полази од идеје да државе треба да се специјализују за производњу добара која могу произвести ефикасније од других, чиме се повећава укупна економска ефикасност. Теорија компаративне предности објашњава да је међународна трговина корисна чак и у случајевима када једна држава нема апсолутну предност ни у једној грани производње.¹⁵

¹⁴ Ahmed AM. *International Trade and Economic Development; the Trade Policy Debate and Industrialization*. Chiro: Oda Bultum University; 2024, p. 1-2.

¹⁵ Dabo A, Yang J. Determinants of Promotion of International Trade and Economic Development. *International Journal of Economics and Business Administration*; 2021; 7(1):18.

Главни критеријум у овом приступу јесу опортунитетни трошкови, односно релативни трошкови одустајања од једне производње ради друге. Поред концепта предности, основни економски појмови међународне трговине обухватају и специјализацију производње. Специјализација омогућава ефикаснију алокацију ресурса, повећање продуктивности и смањење трошкова, што у крајњој линији доводи до раста укупне производње.

У правном контексту, овај концепт има значај приликом анализе трговинских споразума и мера заштите домаће индустрије, јер указује на потенцијалне користи, али и ризике од прекомерне зависности од ограниченог броја извозних сектора. Још један важан сегмент економских концепата у међународној трговини се односи на платни биланс и девизне курсеве. Платни биланс представља систематски приказ свих економских трансакција између једне земље и иностранства у одређеном временском периоду, док девизни курс одражава цену националне валуте у односу на стране валуте. Ови концепти имају утицај на конкурентност извоза и трошкове увоза, као и на стабилност националне економије. Раст извоза и увоза, по правилу, доприноси повећању бруто домаћег производа (БДП), који се сматра основним показатељем укупне економске активности једне земље.¹⁶

Међународна трговина је такође повезана са трговинском политиком и државним интервенцијама. Тарифе, квоте и субвенције представљају инструменте којима државе утичу на обим и структуру трговине, настојећи да заштите домаћу производњу или подстакну извоз. Иако ове мере могу имати краткорочне позитивне ефекте за одређене секторе, економска теорија указује да дугорочно могу довести до смањења ефикасности и поремећаја тржишних сигнала.

У земљама у развоју, посебно је значајна структура извоза. Док су извоз примарних производа и неких врста индустријских добара често изложени ценовним осцилацијама и имају ограничен утицај на раст, извоз прерађених и индустријских производа показује знатно снажнију корелацију са економским развојем.¹⁷

¹⁶ *Ibid.*, p. 27.

¹⁷ Ahamad M. Impact of international trade on economic growth in Bangladesh. *International Journal of Scientific Research*; 2018; 7:1624.

1.3. Основни модели и теорије трговине

Развој међународне трговине је пратио и постепени развој теоријских модела који настоје да објасне разлоге, обрасце и последице трговинске размене између држава. Ови модели представљају основу за разумевање економске логике међународне трговине, али и за креирање правних и институционалних оквира који регулишу савремене трговинске односе. Могу се издвојити класичне теорије трговине, неокласични приступи засновани на факторским пропорцијама, као и модерни модели који нагласак стављају на улогу фирми, економију обима и структуру тржишта.¹⁸

Класична теорија компаративних предности, чији је најзначајнији представник Давид Рикардо, полази од претпоставке да државе имају користи од међународне трговине уколико се специјализују за производњу добара код којих имају најниже релативне трошкове, односно најниже опортунитетне трошкове. Ова теорија показује да међународна трговина може бити обострано корисна чак и у ситуацијама када једна земља има апсолутну предност у производњи свих добара. Значај компаративне предности постоји у њеној универзалној примењивости и у чињеници да она представља темељ савремене теорије слободне трговине.¹⁹

Неокласичне теорије међународне трговине се развијају почетком 20. века и проширују класични приступ уводећи више фактора производње. Најзначајнији модел у овој групи јесте Хекшер–Олинов модел, познат и као теорија факторских пропорција, који полази од претпоставке да су разлике у релативној обиљности фактора производње – рада, капитала и земљишта – кључни одредници трговинских токова.

Према овом моделу, земље извозе добра чија производња интензивно користи факторе којима располажу у већој мери, док увозе добра чија производња захтева оскудније факторе.²⁰ Овај приступ има посебан значај за анализу развојних разлика између држава и за разумевање структуре светске трговине.

¹⁸ Ezenwa CA, Iheanacho JI, Okafor HI. *Theories of international trade*. Ihiagwa: Federal University of Technology Owerri; 2021, p. 28.

¹⁹ International trade. Encyclopedia Britannica for Kids; *n.d.* Доступно на: <https://kids.britannica.com/students/article/international-trade/275078>. Приступљено: 30.01.2026.

²⁰ Feenstra RC. *The Heckscher–Ohlin model*. In: *Advanced international trade: theory and evidence*. Princeton: Princeton University Press; 2004. p. 31.

1.3.1. Класична теорија компаративних предности

Теорију компаративних предности је формулисао енглески економиста Дејвид Рикардо почетком 19. века, у делу “О принципима политичке економије и опорезивања” (енг. “*On the Principles of Political Economy and Taxation*”) из 1817. године.²¹ Полазна тачка Рикардове анализе јесте претпоставка да се међународна трговина не заснива искључиво на апсолутној ефикасности у производњи, већ на релативним разликама у трошковима производње. Главни појам у овом контексту јесу *опортунитетни трошкови*, који представљају вредност најбоље алтернативе које се одриче ради производње одређеног добра. Према Рикарду, земља има компаративну предност у производњи оног добра код којег су опортунитетни трошкови нижи у односу на друге земље.²²

Суштина теорије компаративних предности се огледа у тврдњи да ће укупна производња и потрошња обе земље бити веће уколико се свака специјализује за производњу добара у којима има релативну предност, а потом та добра размењује на међународном тржишту. Овај резултат је могућ чак и у случају да једна земља поседује апсолутну предност у производњи свих добара, што теорију чини посебно значајном и интуитивно изазовном. Из тог разлога, теорија компаративних предности се сматра једним од најмоћнијих увида у економској теорији међународне трговине.

Идејни корени ове теорије се могу уочити и у ранијим радовима Адама Смита (Smith), који је у „Богатству народа“ указао на значај специјализације и трговине као извора економског благостања.²³ Међутим, Рикардо је први систематски показао да су релативне, а не апсолутне разлике у продуктивности пресудне за структуру међународне трговине. Теорија компаративних предности сугерише да укључивање у међународну трговину омогућава ефикаснију алокацију ресурса, повећање продуктивности и убрзање раста националних економија. Савремене расправе указују на потребу пажљиве примене ове теорије, како би се избегла прекомерна зависност од ограниченог броја извозних сектора и потенцијална исцрпљеност природних и људских ресурса.

²¹ Ricardo D. *On the principles of political economy and taxation. 1st ed.* London: John Murray; 1817. p. 5–6.

²² Maneschi A. *David Ricardo's trade theory: anticipations and later developments. In: Senga S, Fujimoto M, Tabuchi T, editors. Ricardo and international trade.* Abingdon: Taylor & Francis; 2017. p. 33.

²³ Smith, M. Adam Smith on Growth and Economic Development. *History of Economics Review*; 2023; 86(1):2–3.

1.3.2. Неокласичне теорије трговине и факторска пропорци (Хекшер-Олинов модел)

Неокласичне теорије међународне трговине представљају значајан теоријски искорак у односу на класичне приступе, јер проширују анализу трговинских односа уводећи комплексније појмове вредности, потрошачког понашања и структуре фактора производње. Ове теорије развијају као наставак и критичка надоградња класичне економске мисли, са циљем да се објасне механизми тржишне равнотеже, специјализације и економског развоја у условима међународне размене.

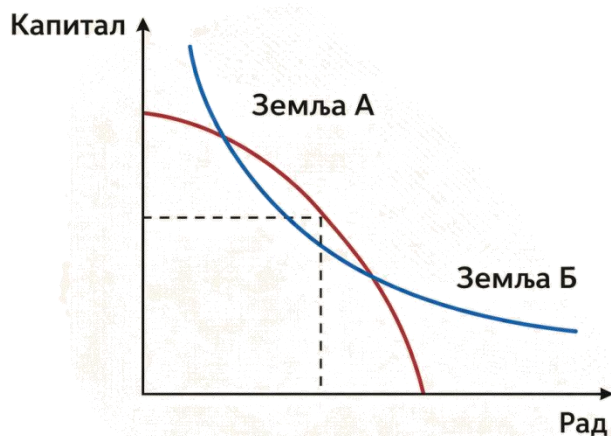
Неокласична економија полази од претпоставке да цену добара и услуга не одређују искључиво трошкови производње, већ пре свега перцепција корисности коју потрошачи придају одређеном производу. Овај приступ, развијен у делима аутора као што су Вилијам Стенли Џевонс, Карл Менгер и Леон Валрас, уводи концепт маргиналне корисности као кључни елемент у разумевању тржишних процеса.²⁴ У области међународне трговине, неокласичне теорије наглашавају да се трговински токови формирају на основу рационалних одлука економских актера који настоје да максимизују корисност и профит, при чему конкуренција и слободно деловање понуде и тражње доводе до ефикасне алокације ресурса. Битна претпоставка неокласичног приступа јесте *рационално понашање економских субјеката*, односно уверење да потрошачи и произвођачи располажу релевантним информацијама и да доносе одлуке усмерене ка максимизацији корисности и добити.

У том смислу, међународна трговина се посматра као процес који доприноси постизању тржишне равнотеже, повећању укупног благостања и подстицању економског раста. Ипак, савремене критике указују да неокласични модел често занемарује институционалне, социјалне и развојне неједнакости, као и чињеницу да тржишта у пракси нису увек савршено конкурентна, што је дошло до изражаја након глобалне финансијске кризе 2008. године. У оквиру неокласичне парадигме се развија и теорија факторске пропорције, позната као Хекшер–Олинов модел, која представља један од најугицајнијих аналитичких оквира за објашњење структуре међународне трговине.²⁵

²⁴ Kopp SM. Development economics: Key concepts and theories explained. Investopedia, 2025. Доступно на: <https://www.investopedia.com/terms/d/development-economics.asp>. Приступљено: 30.01.2026.

²⁵ Feenstra, 2004, *op. cit.*, p. 65.

Овај модел су формулисали шведски економисти Бертил Хекшер и Ели Олин, полазећи од претпоставке да су земље различито обдарене основним факторима производње, као што су рад, капитал и земљиште. Према теорији факторских пропорција, земља ће извозити она добра чија производња интензивно користи факторе којима та земља располаже у изобиљу, док ће увозити добра чија производња захтева факторе који су јој релативно оскудни. (Слика 2)

Слика 2. Хекшер-Олинов модел.²⁶

Значај Хекшер–Олиновог модела постоји у томе што овај модел повезује међународну трговину са унутрашњом економском структуром држава и нуди објашњење зашто земље са различитим степеном развоја учествују у различитим облицима трговине. У економском развоју, ова теорија указује да трговина може убрзати процес специјализације, повећати ефикасност коришћења ресурса и допринети расту националног дохотка. Теорија има значајне импликације за расподелу дохотка унутар земље, јер повећана тражња за одређеним факторима производње може утицати на промене у висини надница и приноса на капитал.

Даљи развој теорије факторских пропорција повезан је са радом Роберта Мандела, који је указао на однос супституције између међународне трговине и кретања фактора производње.²⁷ Према овом приступу, мобилност капитала и рада може, под одређеним условима, довести до изједначавања цена фактора и без директне размене добара.

²⁶ Извор: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-37314-5_4 (Преузето 09.01.2025)

²⁷ Setyari NPW. Factors proportion in trade pattern and international capital flows interaction in ASEAN+4 countries. *International Journal of Economic Sciences*; 2020;9(2): 21.

1.3.3. Модели модерне трговине и економија обима

Развој савремене међународне трговине је указао на ограничења класичних и неокласичних теорија, које су трговинске токове превасходно објашњавале разликама у продуктивности и факторским обдареностима земаља. У другој половини 20. века, нарочито након 1980-их година, развијени су модели модерне трговине који настоје да објасне трговину између земаља сличног нивоа развоја, технологије и ресурса. Ови модели, познати као „Нова теорија трговине”, уводе економију обима, диференцијацију производа и структуру тржишта као кључне факторе међународне размене.²⁸

Модели модерне трговине полазе од претпоставке да трговина не мора нужно проистицати из међудржавних разлика, већ да може бити последица унутрашњих карактеристика производње и тржишта. Посебно се истиче чињеница да производња у многим индустријама показује растуће приносе на обим, односно да се са повећањем обима производње смањују просечни трошкови по јединици производа. Овај приступ омогућава објашњење зашто земље које су сличне по економској структури, као што су развијене индустријске економије, интензивно тргују међусобно, иако класични модели не би предвидели значајан обим трговине између њих. Важан допринос модерних модела се повезује са радовима Пола Кругмана и других аутора, који су формализовали трговинске моделе засноване на монополистичкој конкуренцији и диференцираним производима.²⁹

У оквиру ових модела, фирме производе различите варијанте сличних производа, а потрошачи исказују преференције према разноврсности. Трговина омогућава проширење тржишта, већу разноврсност понуде и ниже цене, што доводи до повећања укупног друштвеног благостања, чак и у одсуству традиционалних компаративних предности.

Економија обима представља централни концепт ових теорија, која означава ситуацију у којој повећање обима производње доводи до непропорционално већег раста производње у односу на уложене ресурсе, односно до смањења јединичних трошкова. Економија обима подстиче специјализацију на нивоу фирми, а не искључиво држава, и омогућава рационализацију производње кроз концентрацију и извоз на шире тржиште.

²⁸ Saaida M. The Relationship between International Trade and Economic Development in Developing Countries. *Science For All Publications*. 2023;1(1):1–7.

²⁹ Бјелић П, Јелисавац Трошић С. *Савремена међународна трговина*. Београд: Институт за међународну политику и привреду; 2010., стр. 13.

1.4. Врсте међународне трговине и главни актери

Међународна трговина, као најразвијенији и најзначајнији облик међународних економских односа, обухвата размену добара, услуга, капитала и технологије између различитих држава. Значај овог економског односа се огледа у чињеници да чини окосницу савремене светске економије и да учествује у већини укупних економских интеракција међу државама. Разноврсност облика и механизма међународне трговине је условила развој бројних класификација, како према предмету размене, тако и према начину њене организације и субјектима који у њој учествују.

Основна подела међународне трговине почива на разликовању извоза и увоза. Извоз подразумева продају и отпрему добара или услуга произведених у једној држави на територију друге државе, док увоз означава куповину и уношење страних добара и услуга на домаће тржиште. Ова два основна облика чине полазиште за даље, сложеније типологије међународне трговине, које узимају у обзир порекло робе, њену намену и начин кретања преко државних граница. Према пореклу и статусу робе, могу се разликовати различите врсте извозних и увозних трансакција. Тако се издваја извоз добара која су у целости произведена или прерађена у земљи извозници, као и извоз сировина и полупроизвода који се упућују у иностранство ради даље прераде, уз накнадни поврат готових производа.

Посебан облик представља поновни извоз (“реекспорт”), који подразумева извоз робе која је претходно увезена, без значајније прераде, као и привремени извоз и увоз добара ради учешћа на сајмовима, изложбама или аукцијама.³⁰ Значајан део савремене трговине се одвија и унутар транснационалних корпорација, где се размена одвија у оквиру јединствених производних и дистрибутивних ланаца.

Савремена међународна трговина обухвата и низ специфичних облика организације трговинских трансакција. Међу њима се издваја међународни лизинг, као облик дугорочног закупа производне опреме, машина и транспортних средстава, који омогућава кориснику да уз мања почетна улагања приступи савременој технологији.

³⁰ Burmeister A. The classification of international trade. 2020. Доступно на: <https://www.searates.com/blog/post/the-classification-of-international-trade>. Приступљено: 30.01.2026.

У међународним односима, лизинг трансакције се закључују између субјеката различитих држава, при чему лизинг друштва, банке и специјализоване финансијске институције имају значајну улогу. Још један важан облик јесте међународна тендерска трговина, у оквиру које државе или велике организације путем јавних конкурса набављају робу, услуге или извођење радова од страних понуђача.³¹ Овај облик трговине има посебан значај у областима инфраструктурних пројеката, енергетике и јавних услуга, те је често предмет детаљне правне регулације.

Значајно место заузима и берзанска трговина, која се одвија на робним и финансијским берзама и омогућава закључивање великих трансакција уз коришћење стандардизованих уговора. Поред наведеног, лиценцна трговина представља специфичан вид међународне размене, у оквиру које се преносе права на коришћење патената, жигова, индустријског дизајна и техничког знања, чиме се трговина проширује и на сферу нематеријалних добара. Посебну групу чине облици међународне компензационе трговине, познате као контратрговина, у којима се обавезе делимично или у потпуности измирују разменом добара и услуга, а не искључиво новчаним средствима. Ови облици укључују бартер, клириншке споразуме, откуп произведених добара (*buy-back*) и компензационе аранжмане, који су нарочито значајни у условима ограничене ликвидности или нестабилних валутних односа.³²

Поред врста трговине, значајна је идентификација главних актера међународне трговине. Пре свега, државе имају централну улогу као регулатори трговинских токова, кроз доношење прописа, трговинских политика и међународних уговора. Владе и надлежна министарства одређују царинске режиме, трговинске олакшице и заштитне мере, чиме директно утичу на обим и структуру трговине. Привредни субјекти, укључујући извознике, увознике и транснационалне корпорације, представљају оперативне носиоце међународне трговине. Њихове пословне одлуке, стратегије и инвестиције одређују конкретне облике и правце размене. Финансијске институције, као што су банке и осигуравајућа друштва, обезбеђују финансирање, плаћања и заштиту од ризика, док међународне организације имају улогу у успостављању правила и решавању спорова.

³¹ Козомара Ј. *Основе међународног пословања – Сложени облици међународног пословања*. Београд: Чугура принт, Економски факултет; 2017, стр. 61.

³² Поповић Петровић И., Бјелић, П. *Европска трговинска интеграција*. Београд: Економски факултет; 2018, стр. 111.

II ДЕО – ПОЛИТИКЕ И МЕХАНИЗМИ У МЕЂУНАРОДНОЈ ТРГОВИНИ

2.1. Либерализација трговине и њене последице

Либерализација трговине је процес постепеног или потпуног уклањања ограничења у међународној размени робе и услуга, са циљем подстицања слободнијег кретања капитала, добара и фактора производње. Подразумева редукцију царинских стопа, укидање квота, поједностављивање административних процедура и хармонизацију регулативе између држава.³³ Процес либерализације трговине је повезан са развојем међународних економских односа и представља један од темељних механизма савремене глобалне економије.

Либерализација се може посматрати кроз више облика, при чему се најчешће разликује *царинска либерализација*, која обухвата смањење или укидање увозних дажбина, затим *нецаринска либерализација*, која подразумева елиминацију квота, дозвола и техничких баријера, као и *регулаторна либерализација*, која се односи на усклађивање националних прописа са међународним трговинским правилима.³⁴ Посебан облик представља либерализација услуга и капитала, која је од посебног значаја за финансијска тржишта и инвестиционе токове. Теоријску основу либерализације чине класичне и неокласичне економске теорије.

Теорија компаративних предности полази од претпоставке да свака држава остварује корист када се специјализује за производњу добара у којима има релативну предност, док друга добра набавља путем размене. Неокласични приступ наглашава ефикаснију алокацију ресурса и раст укупне продуктивности као последицу слободније трговине.³⁵ Теорије данас додатно указују на значај економије обима, технолошког напретка и трансфера знања који се остварује кроз интензивнију међународну размену.³⁶

³³ Xiang, X.; Zhao, J. Enhancing Sustainable Development Through Digital Service Trade Liberalization: Analyzing the Effects and Mechanisms on Bilateral Imports. *Sustainability* 2025, 17, 1823.

³⁴ Biwott PK. Trade liberalization and economic growth: the role of regulatory policies. *Journal of World Economic Research*. 2013;2(3):45.

³⁵ Lam J. Trade liberalization and its impacts on global economic exchange. *International Journal of Open Publication and Exploration*. 2017;5(1):14–15.

³⁶ Alkharafi, N.; Alsabah, M. Globalization: An Overview of Its Main Characteristics and Types, and an Exploration of Its Impacts on Individuals, Firms, and Nations. *Economies* 2025, 13, 91.

Са аспекта међународне трговине, либерализација доводи до повећања обима размене, јачања конкуренције и интеграције националних економија у глобалне токове. Државе које су успешно спровеле овај процес бележе раст извоза, већи прилив страних директних инвестиција и бољу позицију на светском тржишту. Либерализација подстиче унапређење квалитета производа, јер домаћи произвођачи морају да се прилагоде међународним стандардима и појачаној конкуренцији.

Последице либерализације трговине могу се посматрати кроз економски, социјални и институционални аспект. Са економске стране, најчешће се истичу повећање ефикасности производње, раст БДП-а и убрзани технолошки развој. Према подацима међународних организација, земље које су спровеле дубље трговинске реформе бележе бржи раст извоза и виши степен интеграције у глобалне ланце вредности.³⁷ Међутим, ефекти нису равномерно распоређени, јер користи чешће остварују развијеније економије и конкурентнији сектори. Социјалне последице либерализације су сложеније. Иако може довести до отварања нових радних места, она може изазвати и структурне поремећаје, нарочито у секторима који нису у стању да издрже међународну конкуренцију. То може резултирати растом незапослености у појединим гранама, повећањем неједнакости и потребом за активном улогом државе у ублажавању негативних ефеката. Из наведених разлога, савремени приступи инсистирају на постепеној и контролисаној либерализацији, уз истовремено јачање система социјалне заштите.

Посебно значајно питање се односи на динамику спровођења либерализације. Истраживања показују да нагле и неадекватно припремљене реформе могу произвести неповољне ефекте, док постепено укидање баријера омогућава привреди да се прилагоди новим условима.³⁸ Брзина и редослед мера утичу на економски раст и расподелу дохотка и стабилност тржишта рада. Као таква, либерализација захтева јасне и предвидљиве норме које обезбеђују правну сигурност учесника у трговини.

Улога права се огледа у стварању оквира који омогућава једнаке услове пословања, заштиту конкуренције и ефикасно решавање спорова. Недостатак адекватне правне инфраструктуре може умањити позитивне ефекте либерализације и довести до повећаних трошкова пословања.

³⁷ Turnovsky SJ, Rojas-Vallejos J. The distributional consequences of trade liberalization: Consumption tariff versus investment tariff reduction. *Journal of Development Economics*. 2018; 134:392.

³⁸*Ibid.*, p. 415.

2.2. Протекционизам и трговинске баријере

Протекционизам обухвата скуп економских и правних мера којима државе настоје да ограниче слободан ток међународне трговине ради заштите сопствене привреде. Примена протекционизма се базира на интервенцији државе у спољнотрговинске односе, при чему се предност даје домаћим произвођачима у односу на иностране конкуренте. Протекционизам се остварује кроз нормативне, административне и фискалне инструменте који утичу на услове увоза и извоза, као и на положај привредних субјеката на тржишту.³⁹

У теоријском смислу, протекционизам се супротставља концепту слободне трговине, али у пракси представља стални елемент економске политике већине држава. Примена протекционизма се оправдава различитим разлозима, као што су заштита младих индустрија, очување радних места, спречавање нелојалне конкуренције, очување безбедносних интереса или стабилизација домаћег тржишта. На основу тога, стиче се увид да протекционизам није искључиво економска, већ и правно-политичка категорија, јер се спроводи кроз прописе, међународне споразуме и регулаторне механизме.

Најзначајнији инструмент протекционистичке политике јесу царине. *Царине* представљају фискалне дажбине које се наплаћују на увезену робу, чиме се повећава њена цена у односу на домаће производе. Царине могу имати фискалну, заштитну или компензациону функцију. Царине, у области међународне трговине, делују као директна препрека кретању робе, утичу на структуру увоза и мењају конкурентске односе на тржишту. Посебан облик представљају реторзионе царине, које се уводе као одговор на рестриктивне мере других држава.⁴⁰

Поред царина, значајну улогу имају и нецаринске баријере, које су у савременим условима често ефикасније и мање транспарентне. У њих спадају увозне квоте, лиценце, технички стандарди, санитарни и фитосанитарни захтеви, као и сложене административне процедуре. Квоте ограничавају количину робе која може бити увезена у одређеном периоду, док технички стандарди и правила о безбедности производа често делују као индиректна заштита домаћих произвођача.

³⁹ The Investopedia Team. Understanding Protectionism: Tools and Examples for Trade Policies. 2025. Доступно на: www.investopedia.com/terms/p/protectionism.asp. Приступљено 31.01.2026

⁴⁰ Go J. Capital, containment, and competition: the dynamics of British imperialism, 1730–1939. *Social Science History*. 2014;38(1–2):43.

Иако су формално усмерени на заштиту потрошача и јавног интереса, ови механизми у пракси могу имати изразито рестриктиван ефекат. Посебан вид протекционизма представљају субвенције, које државе додељују домаћим привредним субјектима ради повећања њихове конкурентности. Оне могу бити директне, у виду финансијске помоћи, или индиректне, кроз пореске олакшице, повољне кредите и подстицаје за извоз. Иако субвенције могу допринети развоју одређених сектора, често доводе до нарушавања тржишне конкуренције и представљају предмет спорова у оквиру Светске трговинске организације (СТО).⁴¹

Протекционистичке мере имају вишеструке последице. Када се посматрају економски, могу краткорочно заштитити домаћу производњу и стабилизovati запосленост, али дугорочно често доводе до смањења ефикасности, раста цена и слабљења иновативности. Потрошачи сnose терет виших трошкова, док привредни субјекти губе подстицај за унапређење продуктивности. За становништво, протекционизам ствара сложене регулаторне оквире, повећава административна оптерећења и отвара простор за дискреционо поступање органа власти. У области међународне трговине, посебно је значајно питање утицаја протекционизма на земље у развоју. Истраживања показују да развијене економије често задржавају високе нивое заштите у секторима у којима земље у развоју имају компаративне предности, попут пољопривреде и прерађивачке индустрије.⁴²

Иако су мултилатерални трговински споразуми настојали да ублаже ове разлике, резултати су остали ограничени, што је довело до јачања регионалних и билатералних аранжмана. Нови трендови указују на поновни пораст протекционистичких мера, нарочито у условима глобалних криза, поремећаја ланаца снабдевања и геополитичких тензија.⁴³ У таквом окружењу, државе све чешће прибегавају заштити стратешких сектора, што доводи до преиспитивања ранијих концепата потпуне трговинске либерализације. Међународно право настоји да очува равнотежу између сувереног права држава на економску политику и обавезе поштовања правила фер трговине.

⁴¹ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Subsidies, competition and trade. OECD Competition Policy Roundtable: Background Note. Paris: OECD; 2022. p. 6–10. Доступно на: <http://www.oecd.org/daf/competition/subsidies-competition-and-trade-2022.pdf>. Приступљено 04.02.2026.

⁴² Pauwelyn J. The transformation of world trade. *Michigan Law Review*. 2005; 104(1):1–2.

⁴³ Setyadi, A.; Pawirosumarto, S.; Damaris, A. Toward a Resilient and Sustainable Supply Chain: Operational Responses to Global Disruptions in the Post-COVID-19 Era. *Sustainability* 2025, 17, 6167.

2.3. Националне трговинске стратегије

Националне трговинске стратегије представљају скупове мера и политика које држава усваја ради уређивања спољнотрговинских токова, унапређења конкурентског положаја привреде и остваривања дугорочних развојних циљева.⁴⁴ Такве стратегије се не свде искључиво на регулисање увоза и извоза, већ обухватају шири спектар економских, правних и институционалних инструмената усмерених ка позиционирању националне економије у оквиру међународне трговинске размене.

У основи националних трговинских стратегија се налази потреба да се домаћа привреда прилагоди условима глобалне конкуренције, уз истовремено очување унутрашње економске стабилности. Државе кроз ове стратегије настоје да утичу на структуру спољне трговине, да подстакну извозне активности, контролишу увоз у осетљивим секторима и ојачају позицију домаћих субјеката на међународном тржишту.⁴⁵ При томе, ослањају се на различите моделе, у зависности од степена развоја, производне структуре и економских приоритета конкретне земље.

Осовни облик националне трговинске политике је **стратегија подстицања извоза**, која подразумева примену инструмената којима се домаћим произвођачима олакшава пласман робе и услуга у иностранству. Стратегија обухвата финансијску подршку извозницима, развој извозних кредитних линија, организовање међународних сајмова, дипломатску подршку привредним субјектима, као и пружање информација о страним тржиштима.⁴⁶ Овај модел је значајан за земље у развоју које настоје да повећају девизни прилив и смање спољнотрговински дефицит.

Други важан сегмент чине **трговински споразуми**, било билатерални, регионални или мултилатерални. Сврха ових споразума је правно уређење трговинских односа између држава, кроз смањење царина, уклањање нецаринских баријера и уједначавање трговинских правила. Споразуми као такви доприносе правној сигурности учесника у трговини и омогућавају лакши приступ страним тржиштима.⁴⁷

⁴⁴Hauge J, Houtzager B, Hörmann AJ. The new economic nationalism: industrial policy and national security in the United States, China, and the European Union. *Geoforum*. 2025, p. 166.

⁴⁵ Alkharafi & Alsabah, 2025, *op. cit.*, p. 100.

⁴⁶ Volpe Martincus C, Carballo J. Entering new country and product markets: does export promotion help? *Review of World Economics*. 2010;146(3):437.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 467.

Поред либералних приступа, националне трговинске стратегије могу садржати и протекционистичке елементе. Протекционизам се огледа у увођењу царина, квота, увозних дозвола или других ограничења са циљем заштите домаће производње од иностране конкуренције. Ове мере се најчешће примењују у секторима од посебног значаја за националну економију или у ситуацијама када домаћа индустрија није довољно конкурентна. Иако таква политика може краткорочно очувати домаћу производњу, ипак носи ризик од смањења ефикасности и одмазде других држава.

Посебну категорију представљају **мере трговинске заштите**, као што су антидампиншке и компензаторне мере, чија примена има за циљ спречавање нелојалне конкуренције, односно заштиту домаћих произвођача од увоза робе по ценама које су ниже од производних или субвенционисане у земљи порекла.⁴⁸ Ове мере су строго правно уређене и примењују се у складу са међународним правилима, како не би дошло до злоупотребе. Националне трговинске стратегије се повезују са концептом *стратешке трговинске политике* - према овом приступу, држава може активним мерама утицати на расподелу добити у корист домаћих компанија, нарочито у секторима у којима доминира мали број великих учесника.⁴⁹

Ипак, модел носи и одређене ризике, јер интервенције више држава могу довести до трговинских сукоба и неефикасности, што је разлог зашто се у савременом праву инсистира на међународној координацији и ограничењима таквих мера. Политика слободне трговине полази од претпоставке да слободно кретање робе и услуга доводи до оптималне алокације ресурса и раста укупног благостања. У таквом систему државна интервенција је минимална, а цене се формирају на основу понуде и тражње. Иако овај модел доприноси ефикасности, у пракси се ретко примењује самостално, јер већина држава комбинује елементе либерализације са одређеним облицима заштите.

У савременим условима, националне трговинске стратегије све више укључују и развојне циљеве (као што су циљеви одрживог развоја - SDG), као што су одрживи развој, технолошке иновације и запошљавање. Овако држава усмерава економски раст, усклађује унутрашње интересе са међународним обавезама и гради позицију у глобалној економији.

⁴⁸ Wang J. Trade and contingent protection. In: Lim CL, Trachtman J, editors. *The Cambridge companion to world trade law*. Cambridge: Cambridge University Press; 2025. p. 1.

⁴⁹ Kormakova I, Kruhlyanko A, Peniuk V, Ursakii Y, Verstiak O. Actual strategies for businesses penetrating foreign markets in the modern economy: globalisation aspect. *International Journal of Professional Business Review*. 2023; 8(5):3-5.

2.4. Међународни споразуми и организације

Међународна трговина је правно и економски уређен систем односа између држава, који се заснива на мрежи међународних споразума и институција чији је циљ уређивање размене добара, услуга и капитала. У савременом међународном праву трговине, такав систем почива на принципима правне извесности, недискриминације, транспарентности и предвидљивости. Кроз међународне трговинске споразуме и деловање специјализованих организација државе настоје да усагласе своје економске интересе и обезбеде стабилност глобалног тржишта.

Централно место у међународном трговинском систему заузима СТО, која представља институционални оквир за уређивање правила светске трговине. Ова организација је настала као наследник Општег споразума о царинама и трговини (ГАТТ) и данас окупља већину држава света. Основна улога се огледа у надзору примене трговинских споразума, вођењу преговора о њиховој даљој либерализацији и решавању спорова између држава чланица. Посебан значај има механизам решавања спорова, који омогућава правно обавезујуће одлуке и доприноси правној сигурности у међународним економским односима. СТО је међувладина организација која регулише и олакшава међународну трговину. Основана 1. јануара 1995. године, у складу са Маракешким споразумом из 1994. године, наследила је ГАТТ, који је основан 1948. године. Као највећа светска међународна економска организација, СТО има 166 чланица, што представља преко 98% глобалне трговине и глобалног БДП-а.⁵⁰

Основу правног система СТО чине бројни мултилатерални споразуми. Међу њима се издваја претходно напоменути ГАТТ, којим су утврђена правила о трговини робом, смањењу царина и забрани дискриминације.⁵¹ У области услуга, кључну улогу има Општи споразум о трговини услугама (GATS), којим се регулише приступ тржиштима у секторима као што су финансије, саобраћај и телекомуникације. Значајан је и Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине (TRIPS), који повезује заштиту интелектуалне својине са међународном трговином.

⁵⁰ Einav L. Program Report: Industrial Organization. The Reporter No. 4, 2025. Cambridge (MA): National Bureau of Economic Research; 2025. Доступно на: <https://www.nber.org/sites/default/files/2026-01/2025number4.pdf>. Приступљено 01.02.2026.

⁵¹ European Parliament (2025). Understanding import tariffs under WTO law. Доступно на: www.epthinktank.eu/2025/03/21/understanding-import-tariffs-under-wto-law/. Приступљено 02.02.2026.

Поред наведеног, Споразум о олакшавању трговине (TFA) је усмерен на поједностављење царинских процедура и смањење административних трошкова.⁵² Поред мултилатералних уговора, значајну функцију имају и регионални и билатерални трговински споразуми (као што су нпр. Регионално свеобухватно економско партнерство (RCEP), Свеобухватни и прогресивни споразум за Транспацифичко партнерство (СРТПР) и др.). Такви споразуми могу имати облик зона слободне трговине, царинских унија или економских унија. Најразвијенији пример представља Европска унија (ЕУ), која обухвата јединствено тржиште са слободним кретањем робе, услуга, капитала и људи.

У Северној Америци, на пример, дуго је важио Споразум о слободној трговини (NAFTA), који је касније замењен споразумом USMCA (Споразум између Сједињених Америчких Држава, Мексика и Канаде), док у азијско-пацифичком региону делују организације као што су ASEAN (Удружење нација југоисточне Азије) и АПЕС (Удружење нација југоисточне Азије). Посебну категорију чине преференцијални трговински споразуми, којима се одређеним земљама омогућава повлашћен третман без потпуне либерализације трговине. Споразуми подстичу економске сарадње, али истовремено могу довести до промене токова трговине, јер фаворизују државе чланице у односу на треће земље. У правној теорији, ова појава се често доводи у везу са концептом „конкурентске либерализације“, где државе настоје да закључе што повољније споразуме како не би остале изоловане у међународној размени.

Поред СТО, значајну улогу у области међународне економије имају и друге институције. Међународни монетарни фонд (ММФ) има задатак да обезбеди стабилност међународног монетарног система, надгледа девизне курсеве и пружа финансијску помоћ државама у платнобилансним кризама, чиме индиректно утиче и на трговинске токове. Група Светске банке је усмерена на финансирање развојних пројеката и јачање институционалних капацитета земаља у развоју, што има директан утицај на њихову укљученост у светску трговину.⁵³ Значајну улогу има и Међународни трговински центар, која пружа техничку подршку малим и средњим предузећима у циљу њиховог успешног изласка на инострана тржишта.⁵⁴

⁵² Eliason A. The Trade Facilitation Agreement: a new hope for the World Trade Organization. *World Trade Review*. 2015;14(4):643.

⁵³ *Ibid.*, p. 670.

⁵⁴ Mirzaye & Mohiuddin, 2025, *op. cit.*, p. 450.

III ДЕО – УТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ НА ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

3.1. Механизми утицаја на БДП и економски раст

Међународна трговина, као посебан екстерни фактор који утиче на динамику економског развоја државе, испољава свој утицај непосредно кроз промене БДП-а, али и посредно кроз значајније структурне трансформације националне привреде. Деловање међународне трговине се посматра са аспекта извоза и увоза, но, обухвата и шире ефекте који се односе на инвестиционе токове, ниво производње, запосленост, технолошки напредак и конкурентност економије.

Међународна трговина је саставни део развојне политике државе, јер путем трговинских односа долази до повезивања домаћег тржишта са глобалним економским системом. Основни механизам преко кога међународна трговина утиче на БДП садржан је у стандардној формули његовог обрачуна, према којој се БДП изражава као збир личне потрошње, инвестиција, јавне потрошње и нето извоза, односно разлике између извоза и увоза ($GDP = C + I + G + (X - M)$).⁵⁵ Извоз представља компоненту која директно увећава вредност БДП-а, док увоз има супротан ефекат, будући да се одузима од укупне вредности произведених добара и услуга. Трговински суфицит повећава укупни домаћи производ, док трговински дефицит статистички умањује његов износ.

Ипак, у економској теорији је наглашено да негативан трговински биланс не мора нужно значити и економску слабост. У многим случајевима, повећан увоз одражава висок ниво домаће тражње, раст инвестиција или увоз капиталне опреме и технологије, што може имати повољне дугорочне последице. БДП представља агрегатну меру тржишне активности у одређеном временском периоду. Битан канал утицаја међународне трговине на економски раст је извоз. Истраживања показују да раст извоза подстиче проширење производних капацитета, повећање запослености и прилив девиза.⁵⁶

⁵⁵ Bea. The Expenditures Approach to Measuring GDP. 2025. Доступно на: www.bea.gov/news/blog/2025-06-03/expenditures-approach-measuring-gdp#:~:text=This%20approach%20uses%20the%20formula,services%20sold%20to%20the%20government. Приступљено 01.02.2026.

⁵⁶ Nguyen VC, Do TT. Impact of exchange rate shocks, inward FDI and import on export performance: a cointegration analysis. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*. 2020;7(4):163.

Бројне студије указују да је извозно оријентисан развој повезан са већим стопама раста БДП-а, нарочито у земљама у развоју, где извоз често представља главни извор акумулације капитала и технолошког напретка.⁵⁷ Иако се у макроекономском рачуну третира као одлив, увоз има значајну развојну функцију, јер омогућава приступ напредним технологијама, сировинама и интермедијарним добрима.

Истраживања показују да увоз капиталне опреме позитивно утиче на продуктивност и дугорочни економски раст, посебно у земљама које немају довољно развијену индустријску базу.⁵⁸ Стога се негативан утицај увоза на БДП може посматрати искључиво у краткорочном статистичком смислу, док је његов стратешки значај знатно шири. Посебну улогу у анализи трговинских токова има девизни курс, који утиче на конкурентност извоза и цену увозних производа. Флуктуације курса могу временом довести до корекције трговинског биланса, при чему се дуготрајни дисбаланси ретко задржавају у условима слободног кретања капитала. Поред тога, међународне инвестиције и финансијски токови често компензују дефиците у робној размени, што додатно релативизује значај краткорочних неравнотежа.

Посебан аспект утицаја међународне трговине се односи на географске факторе. Истраживања показују да земље са развијеним копненим границама и добром транспортном инфраструктуром остварују интензивнију трговинску размену са суседима, што може подстаћи регионални развој.⁵⁹ Међутим, у појединим случајевима, зависност од копнених рута и административних процедура може довести до повећања трошкова и смањења конкурентности, нарочито код земаља без излаза на море.

Савремене анализе указују да диверзификација трговинских партнера и укључивање у шире глобалне токове често има повољнији ефекат на раст него ослањање искључиво на регионалну размену.⁶⁰

⁵⁷ Mamun A, Basher S, Bal H, Uddin MR, Mowla MM. Export-led growth hypothesis in developing countries: econometric evidence from Bangladesh. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2019;12(4):454.

⁵⁸ Omoke P, Opuala-Charles S. Trade openness and economic growth nexus: exploring the role of institutional quality in Nigeria. *Cogent Economics & Finance*. 2021;9(1):4.

⁵⁹ Jai MS. Export expansion and economic growth in Tanzania. *Global Economy Journal*. 2015; 15(1):173.

⁶⁰ *Ibid.*, p. 185.

3.2. Стварање радних места и побољшање животног стандарда

Утицај међународне трговине се не исцрпљује искључиво у повећању обима производње или расту БДП-а, већ се манифестује кроз промене у структури тржишта рада, висини зарада, стабилности запослења и квалитету радних услова. Трговина делује као механизам који посредује између глобалних економских токова и националних политика запошљавања, чиме утиче на социјалну и економску сигурност становништва.

Утицај међународне трговине на запосленост се најчешће посматра кроз кретање извоза и увоза. Подаци из бројних емпиријских истраживања указују да раст извоза има снажан позитиван ефекат на отварање нових радних места. На пример, подаци Светске банке (СБ) процењују да повећање извоза од 10% доводи до раста запослености за приближно 3,1%, уз истовремено повећање зарада за око 3,9%.⁶¹ Разлог за то лежи у чињеници да извозно оријентисана предузећа проширују обим производње, улажу у технологију и запошљавају већи број радника како би одговорила захтевима међународног тржишта.

Међутим, утицај трговине на тржиште рада није прост - док одређени сектори бележе раст запослености, други се суочавају са смањењем броја радних места услед појачане конкуренције увозних производа. Овај процес доводи до структурних промена у економији, при чему се радна снага премешта из мање конкурентних у продуктивније гране. Такво прилагођавање често носи социјалне трошкове, нарочито за раднике са нижим степеном образовања или специфичним вештинама које нису лако преносиве у друге секторе (као што су радници у традиционалним производним индустријама, нпр. текстилној или обућарској индустрији).

Значајан аспект утицаја међународне трговине се односи на укључивање земаља у глобалне ланце вредности. Учешће у овим ланцима, посебно у производним и извозно оријентисаним делатностима, доприноси расту запослености, нарочито у земљама у развоју.

⁶¹ World Bank. Leveraging Trade for More and Better Jobs. Washington DC: World Bank; 2024. Доступно на: <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/leveraging-trade-for-more-and-better-jobs>. Приступљено 01.02.2026.

Истраживања показују да укључивање у међународне производне токове подстиче отварање радних места у индустрији и услугама, као и пренос знања и технолошких вештина.⁶² Такав модел развоја може довести до повећане флексибилности тржишта рада, што понекад подразумева већу употребу привремених и нестандартних облика запослења.

У погледу животног стандарда, међународна трговина делује кроз више канала. Повећање извоза и продуктивности често доводи до раста реалних зарада, бољих услова рада и ширег приступа добрима и услугама. Подаци СТО из 2010. године указују да предузећа која учествују у међународној размени исплаћују и до 30% више зараде у односу на фирме које послују искључиво на домаћем тржишту.⁶³ Ова разлика позитивно утиче на материјални положај запослених и на њихово укупно задовољство послом.

Ипак, перцепција радника о утицају трговине често не прати статистичке показатеље. Истраживања показују да мање од једне петине запослених сматра да међународна трговина доприноси отварању радних места.⁶⁴ Такво становиште је последица несигурности која прати структурне промене, као и страха од губитка радног места услед конкуренције из иностранства. У Србији, утицај међународне трговине на тржиште рада се огледа пре свега кроз раст извозно оријентисаних индустрија, као што су аутомобилска индустрија, пољопривредно-прехрамбени сектор и услуге информационих технологија.

Отварање тржишта и прилив страних инвестиција су допринели повећању запослености, али су истовремено истакли проблеме неусклађености образовног система са потребама привреде. Користи од трговине нису равномерно распоређене, што захтева активну улогу државе у области образовања, преквалификације и социјалне заштите. Међународна трговина има снажан утицај на запосленост и животни стандард, те ствара нове могућности и изазове, подстиче раст прихода, али и захтева прилагођавање тржишта рада. Степен у којем ће позитивни ефекти преовладати зависи од институционалног оквира, квалитета радне снаге и способности државе да управља процесима економске трансформације у складу са дугорочним развојним циљевима.

⁶² Poláková M, Suleimanová JH, Madzík P, Copuš L, Molnárová I, Polednová J. Soft skills and their importance in the labour market under the conditions of Industry 5.0. *Heliyon*. 2023; 9(8):e18670.

⁶³ World Trade Organization, International Labour Office, OECD, World Bank. *Seizing the Benefits of Trade for Employment and Growth*. Geneva/Paris/Washington DC: WTO/OECD/ILO/World Bank; 2010.

⁶⁴ Brown C, Lane J, Sturgeon T. Workers' views of the impact of trade on jobs. SSRN Working Paper; 2010 Dec 8. Доступно на: <https://ssrn.com/abstract=1722369>. Приступљено 03.02.2026.

3.3. Пропорционална расподела користи и потенцијални губици

Основни теоријски циљ међународне трговине је рационална расподела фактора производње, заснована на принципу компаративних предности, при чему свака држава учествује у размени производима и услугама у којима има највећу ефикасност. Овим путем се стварају укупни економски добитци који превазилазе резултате затворених економских система. Међутим, иако су укупни ефекти трговине позитивни, њихова расподела међу државама, секторима и појединцима је неуједначена. Самим тим, отвара се питање правичности и одрживости таквог модела развоја.

Пропорционална расподела користи од међународне трговине се заснива на повећању укупне продуктивности. Државе се специјализују за делатности у којима имају релативне предности, што доводи до ефикаснијег коришћења рада, капитала и природних ресурса. Последица тога јесте раст укупне производње, снижавање цена роба и услуга и ширење избора за потрошаче. Истраживање Пилинкенеа (Pilinkienė) показује да отворене економије, у просеку, бележе више стопе раста дохотка по становнику у односу на затворене системе, управо захваљујући већој тржишној конкуренцији и технолошком напретку који произилази из међународне размене.⁶⁵

Поред користи за потрошаче, трговина подстиче раст продуктивности у привреди кроз економију обима и специјализацију. Проширење тржишта омогућава предузећима да производе веће количине уз ниже трошкове по јединици, док притисак конкуренције подстиче унапређење квалитета и увођење иновација. Стога, трговина доприноси расту зарада, посебно у извозно оријентисаним секторима, као и бољим условима рада у предузећима која су интегрисана у међународне ланце вредности.

Ипак, добро је познато да користи од трговине нису равномерно распоређене. Док потрошачи и високо продуктивна предузећа остварују значајне добитке, поједини сектори и категорије радника трпе негативне последице. Нарочито су изложене индустрије које се суочавају са јаком страном конкуренцијом, што доводи до гашења радних места и смањења прихода у одређеним регионима.

⁶⁵ Pilinkienė V. Trade openness, economic growth and competitiveness: the case of the Central and Eastern European countries. *Engineering Economics*. 2016; 27(2):185.

Као резултат тога, долази до структурних неусклађености на тржишту рада, при чему радници са нижим нивоом квалификација теже проналазе ново запослење. Емпиријски подаци указују да, иако трговина у целини доприноси расту запослености, њен утицај није симетричан; процењује се да пораст извоза од 10% доводи до повећања запослености од око 3%, али повећава ризик губитка посла у секторима који су изложени увозној конкуренцији.⁶⁶ Ови губици су често локализовани и дуготрајни, јер радници не могу лако да пређу у друге професије, па то заузврат утиче на њихов животни стандард и осећај економске сигурности.

Поред тржишта рада, међународна трговина може произвести и шире економске губитке. Повећана зависност од спољних тржишта чини националне економије осетљивијим на глобалне кризе, поремећаје у ланцима снабдевања и промене девизних курсева. Истраживања ММФ-а показују да повећање трговинских баријера и пораст геополитичких тензија може негативно утицати на продуктивност и раст, што се манифестује као успоравање глобалног привредног раста у средњем року.⁶⁷ Трговина носи и значајне еколошке трошкове. Повећана експлоатација природних ресурса, нарочито у земљама у развоју, доводи до деградације земљишта, крчења шума и губитка биодиверзитета. Међународна трговина, нарочито када је заснована на извозу примарних ресурса из еколошки осетљивих подручја, може производити значајне индиректне економске губитке услед деградације екосистемских услуга.

Упркос наведеним ризицима, међународна трговина остаје један од основних покретача глобалног развоја. Позитивни ефекти могу бити унапређе

ни кроз одговарајуће јавне политике, пре свега у области образовања, активних мера запошљавања и социјалне заштите. Међународна трговина доприноси укупном економском расту и ефикаснијој расподели ресурса, али производи и одређене губитке који се манифестују кроз неједнакости, нестабилност запослења и еколошке притиске.

На основу наведеног, закључује се да се утицај међународне трговине мора посматрати кроз уравнотежену анализу користи и трошкова, уз нагласак на потребу активне улоге државе у управљању процесима економске трансформације.

⁶⁶ World Bank. *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work*. Washington DC: World Bank; 2019. p. 46.

⁶⁷ International Monetary Fund. *World Economic Outlook: Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers*. Washington, DC: IMF; October 2019. p. 19.

3.4. Улога трговине у смањењу сиромаштва

У економији каква је данас, прекогранична размена добара и услуга заузима истакнуто место у обликовању развојних процеса и утиче на структуру запослености, дохотке и приступ тржиштима. Значај трговине превазилази показатеље производње и обим размене, јер задире у услове живота, доступност основних добара и квалитет потрошње. Трговински токови могу повезати раст и друштвене промене, при чему расподела користи зависи од институција, политика и развојног контекста појединих група у националним економијама и различитим секторима рада и јавних политика.

Подаци из међународних истраживања СТО из 2024. године показују да је интензивирање светске трговине имало снажан утицај на смањење екстремног сиромаштва. У периоду од 1995. до 2022. године, учешће земаља у развоју у глобалном извозу је повећано са 17% на 32%, док је у истом периоду удео становништва које живи са мање од 2,15 америчких долара дневно опао са око 40% на приближно 10%.⁶⁸ Такви резултати указују на везу између укључивања у међународну трговину и побољшања материјалних услова живота. Главни механизам којим трговина утиче на смањење сиромаштва је раст запослености. Извозно оријентисани сектори стварају нова радна места, нарочито у земљама у развоју, где радно интензивне индустрије апсорбују велики број запослених. Повећање тражње за радном снагом доводи до раста зарада, што директно утиче на смањење броја становника испод линије сиромаштва.

Истраживања OECD-а показују да су земље које су интензивније укључене у међународну размену оствариле знатно бржи пад сиромаштва у односу на оне које су задржале затворенији економски модел.⁶⁹ Поред запослености, важан канал деловања трговине се односи на смањење цена основних производа. Либерализација трговине омогућава приступ јефтинијим прехранбеним производима, лековима и другим животно важним добрима, што има посебан значај за домаћинства са ниским приходима. Смањење трошкова живота директно повећава реални доходак становништва, чак и у ситуацијама када номиналне зараде остају непромењене.

⁶⁸ World Trade Organization. *World Trade Report 2024: Trade and Inclusiveness*. Geneva: WTO; 2024. p. 11.

⁶⁹ OECD. Global trade and open markets. n.d. Доступно на: www.oecd.org/en/topics/global-trade-and-open-markets.html#:~:text=Trade%20fuels%20growth%2C%20lowers%20costs%20and%20supports,power%20for%20t%20hose%20who%20need%20it%20most. Приступљено 02.02.2026.

Посебан значај има и утицај трговине на трансфер технологије и знања. Увоз савремене опреме, пољопривредних инпута и производних технологија омогућава повећање продуктивности, нарочито у мање развијеним економијама. Овај процес је посебно видљив у пољопривреди, где приступ бољем семену, ђубривима и механизацији доводи до већих приноса и стабилнијих прихода за рурално становништво. Раст продуктивности подстиче стварање додатне вредности и јачање локалних тржишта рада.⁷⁰

Међународна трговина такође има важну улогу у економском оснаживању жена. Извозно оријентисана предузећа у земљама у развоју често запошљавају већи удео женске радне снаге, чиме се доприноси њиховој финансијској независности и већем учешћу у друштвеном животу. Повећање прихода жена је повезано са већим улагањима у образовање и здравље деце, те ово има дугорочне позитивне ефекте на смањење међугенерациског сиромаштва.

Ипак, утицај трговине на сиромаштво није једнолично позитиван. У појединим случајевима, либерализација трговине доводи до гашења домаћих индустрија које нису у стању да конкуришу страним произвођачима. То може изазвати локализовани раст незапослености и пад прихода, нарочито у регионима који зависе од једне привредне гране. Поред наведеног, неједнака расподела добити од трговине може продубити социјалне разлике између урбаних и руралних подручја, као и између високо и нискоквалификоване радне снаге.

Истраживања показују да позитивни ефекти трговине на смањење сиромаштва у великој мери зависе од пратећих јавних политика.⁷¹ Улагања у инфраструктуру, образовање, здравство и социјалну заштиту неопходна су како би се користи трговине равномерније распоредиле. За пример се може узети Кина, при чему Ху и Џоу (Hu & Zhou) показују да комбинација отварања према светском тржишту и активне државне политике може довести до значајног смањења сиромаштва, иако су изазови и даље присутни, нарочито у руралним подручјима.⁷²

⁷⁰ Seegmiller B. *Valuing labor market power: the role of productivity advantages*. Rochester (NY): Social Science Research Network; 2021. p. 3.

⁷¹ World Bank Group, World Trade Organization. *Trade and poverty reduction: new evidence of impacts in developing countries*. Geneva: World Trade Organization; 2018. p. 87.

⁷² Hu A, Zhou S. China's "miracle of poverty reduction": from an extremely poor country to a moderately prosperous society in all respects. In: Hu A, Zhou S, editors. *China in 2035*. Singapore: Palgrave Macmillan; 2024, p. 3.

IV ДЕО – ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА, ИЗВОЗ, УВОЗ И ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЈА ТРГОВИНЕ

4.1. Стимулисање извоза као модел економског развоја

Индустијализација је историјски и структурни процес преласка привреде са доминације примарних делатности на индустријску и касније услужну производњу, уз раст продуктивности и акумулације капитала. У савременим условима, индустријализација је нераскидиво повезана са међународном трговином, пре свега кроз извоз и увоз, као и са све израженијом дигиталном трансформацијом трговинских токова. Овај спој чини основу развојних стратегија многих држава које настоје да убрзају економски раст, ојачају конкурентност и унапреде структуру своје привреде.

Извоз у међународној трговини обухвата пласирање робе и услуга на иностраним тржиштима, док увоз подразумева набавку добара и услуга из иностранства ради задовољавања домаће тражње или као улазних фактора у производњи. Са правно-економског гледишта, ове активности су предмет уређења кроз трговинске споразуме, царинске режиме и правила међународног економског права. Иако се извоз и увоз често посматрају као супротстављене категорије, у пракси они функционишу као међузависни елементи истог система, будући да увоз капиталних добара, технологије и сировина може подстаћи извозну способност домаће индустрије.⁷³

Индустијализација усмерена ка спољним тржиштима подразумева развој производних капацитета који су у стању да задовоље захтеве међународне конкуренције у погледу квалитета, цене и стандарда. У том смислу, извоз делује као канал преко кога се домаћа производња повезује са глобалном тражњом, што омогућава ширење тржишта изван националних оквира. Историјска и савремена искуства показују да је успешна индустријализација у многим земљама била праћена растом извозне активности, нарочито у прерађивачкој индустрији. Стимулисање извоза као модел економског развоја заснива се на претпоставци да оријентација ка иностраним тржиштима подстиче повећање продуктивности и ефикаснију алокацију ресурса.

⁷³Aminu SA. *Role of export in stimulating economic growth and development in Nigeria*. In: *Proceedings of the School of Management and Business Studies Conference: Economic Growth and Development*; 2012; Lagos State Polytechnic, Isolo Campus. Lagos: Lagos State University of Science and Technology; 2018, p. 1-2..

Извозна предузећа су изложена интензивнијој конкуренцији, што их подстиче на технолошко унапређење, организационе иновације и улагања у истраживање и развој. Оваква динамика доводи до раста укупне факторске продуктивности и, последично, до бржег економског раста. Такав је приступ артикулисан кроз хипотезу раста вођеног извозом, која указује на двосмерну повезаност између извоза и раста бруто домаћег производа.⁷⁴

Увоз савремене опреме, интермедијарних добара и знања омогућава домаћим предузећима да унапреде производне процесе и повећају квалитет финалних производа. Увоз тако постаје средство индустријског развоја, а не искључиво извор трговинског дефицита. Правилно усмерена увозна политика може подржати извозну стратегију, посебно у фазама ране индустријализације. Развој трговине је данас све више обележен дигиталном трансформацијом. Овај појам обухвата примену информационо-комуникационих технологија у трговинским процесима, укључујући електронску трговину, дигиталне платформе, паметне ланце снабдевања и аутоматизоване царинске процедуре.⁷⁵ Почети дигиталне трговине се везују за развој интернета и електронских система плаћања, док данас она подразумева комплексне дигиталне екосистеме који мењају начин на који се роба и услуге размењују на глобалном нивоу.

Дигитална трансформација има значајан утицај на извозни потенцијал привреде. Смањењем трансакционих трошкова, бољом доступношћу информација и лакшим приступом страним тржиштима, дигитални алати омогућавају и мањим предузећима да учествују у међународној размени. Дигитализација подстиче унапређење квалитета извозних производа, оптимизацију производних процеса и већу флексибилност у прилагођавању тражњи.

У ширем развојном контексту, извозно оријентисана индустријализација, подржана дигиталном трансформацијом, доприноси диверзификацији економске структуре и смањењу осетљивости на унутрашње тржишне флукуације.

⁷⁴ Audretsch DB, Thurik AR. Capitalism and democracy in the 21st century: from the managed to the entrepreneurial economy. *Journal of Evolutionary Economics*. 2000; 10(1):17–34.

⁷⁵ Cui K, Yang W. The digital economy and the resilience of enterprise exports: supply chain stability as a mediator. *Finance Research Letters*. 2025;73:116.

4.2. Увозна замена и процес индустријализације

Увозна замена је један од историјски најзначајнијих приступа економском развоју, нарочито у државама које су настојале да убрзају индустријализацију и смање зависност од спољних тржишта. У најширем смислу, овај концепт подразумева замену увозних производа домаћом производњом, уз активну улогу државе у заштити и подстицању националне индустрије. Нелсон (Nelson) наводи да, у контексту трансформације трговине, увозна замена није искључиво трговинска мера, већ део шире развојне стратегије која обухвата индустријску, фискалну и институционалну политику.⁷⁶

У сфери међународне трговине, увозна замена се ослања на ограничавање увоза путем царина, квота и других баријера, како би се створили услови за развој домаћих производних капацитета. Основна идеја је да се унутрашње тржиште заштити од спољне конкуренције док домаћа индустрија не достигне ниво ефикасности који јој омогућава опстанак без државне подршке. Овај приступ имао је снажно упориште у теоријама економског развоја које су наглашавале потребу превазилажења структурне зависности периферних економија од извоза примарних производа и увоза индустријске робе.

Процес индустријализације, у оквиру увозне замене, подразумева систематско преусмеравање ресурса из примарног сектора у прерађивачку индустрију. Држава у том процесу делује као носилац развоја, кроз национализацију појединих сектора, субвенционисање производње, контролу девизног курса и усмеравање инвестиција ка стратешким индустријама. Индустријализација се тако посматра као спонтани тржишни процес и као резултат планског деловања и институционалне интервенције.

Историјски посматрано, увозна замена је била доминантан модел у бројним земљама Латинске Америке током друге половине 20. века.⁷⁷ Овај приступ је био повезан са структуралистичком економском мишљу, која је указивала на неповољан положај земаља у развоју у међународној подели рада. Теоријски темељи овог модела су се ослањали на тезу о дугорочном погоршању услова размене за примарне производе, као и на аргумент „младе индустрије“, према коме нове индустријске гране захтевају привремену заштиту како би достигле конкурентност.

⁷⁶ Nelson B, editor. *A comprehensive dictionary of economics*. London: Penguin; 2009. p. 88.

⁷⁷ Chang HJ. *Kicking away the ladder: development strategy in historical perspective*. London: Anthem Press; 2002, p. 11.

У пракси, увозна замена је довела до одређених позитивних ефеката у почетним фазама индустријализације:

- Развијени су домаћи производни капацитети,
- Смањена је зависност од увоза појединих финалних производа и
- Створена је основа за раст запослености у индустрији.

Међутим, временом су постале уочљиве и структурне слабости овог модела. Заштита од конкуренције је често доводила до пада ефикасности, технолошког заостајања и раста производних трошкова, па је то ограничавало способност домаћих производа да се такмиче на међународном тржишту. Процес индустријализације заснован на увозној замени је био праћен фискалним и спољнотрговинским неравнотежама. Државна предузећа, која су имала централну улогу у овом моделу, неретко су пословала са губицима, што је доводило до хроничних буџетских дефицита. Потреба за увозом капиталне опреме и репроматеријала је повећавала спољнотрговински дефицит, чиме је делимично поништаван циљ смањења спољне зависности.⁷⁸

Са развојем глобалне економије и либерализацијом трговинских токова, бројне земље су постепено напуштале политику увозне замене и окретале се моделима извозно оријентисане индустријализације. Ипак, искуство увозне замене има трајан значај за разумевање односа између индустријализације и трговинске политике. Оно показује да индустријски развој захтева пажљиво балансирање између заштите домаће производње и подстицања конкуренције.

Елементи увозне замене поново добијају на значају у појединим државама, али у измењеном облику. Дигитална трансформација трговине и индустрије омогућава развој нових производних модела, скраћивање ланца снабдевања и већу флексибилност у организацији производње.⁷⁹ На основу наведеног, увиђа се да савремена увозна замена није усмерена на изолацију од међународне трговине, већ на стратешко јачање домаћих капацитета у кључним секторима, уз истовремено учешће у глобалним тржиштима.

⁷⁸ Bruton HJ. A reconsideration of import substitution. *Journal of Economic Literature*. 1998; 36(2):903.

⁷⁹ Goldar B. Import substitution, industrial concentration and productivity growth in Indian manufacturing. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. 1986; 48(2):143.

4.3. Технологија, иновације и пренос знања кроз међународну трговину

Технологија има централно место у савременим процесима међународне трговине и то је фактор који обликује начин на који се роба и услуге производе, размењују и користе на глобалном нивоу. У условима интензивне економске интеграције, технолошки развој више не представља искључиво унутрашње питање појединачних држава, већ постаје резултат сложених транснационалних интеракција. Међународна трговина у том смислу делује као канал кроз који се технологија шири, прилагођава и унапређује, утичући на структуру индустрије, конкурентност привреде и дугорочни економски развој.

У најширем значењу, технологија обухвата систематску примену научних и других организованих знања у практичне производне и пословне активности. У контексту међународне трговине, укључује *материјалне елементе* као што су машине, опрема и дигитална инфраструктура, као и *нематеријалне компоненте*, попут организационих решења, управљачких метода и специјализованих вештина. Таква нематеријална димензија чини технологију кључним фактором разликовања између економија различитог нивоа развоја, јер њена примена захтева одређени степен институционалне и људске спремности.⁸⁰

Међународна трговина омогућава државама да приступе технологијама које нису настале унутар њихових националних оквира. Увоз капиталних добара и технолошки интензивних производа је један од основних начина путем којих се производни процеси унапређују. Извоз носи са собом технолошке информације, јер учешће на страним тржиштима захтева поштовање одређених стандарда, квалитета и техничких прописа.

Улога иновација у међународној трговини је посебно изражена у економијама које теже одрживом индустријском развоју. Иновације се могу класификовати као производне, процесне, организационе и маркетиншке, при чему свака од ових категорија има различите импликације на трговинске токове.⁸¹ Производне иновације подразумевају увођење нових или значајно унапређених производа.

⁸⁰ Hoekman B, Maskus K, Saggi K. *Transfer of technology to developing countries: unilateral and multilateral policy options. World Bank Policy Research Working Paper No. 3332.* Washington DC: World Bank; 2004. p. 3.

⁸¹ Saggi K. Trade, foreign direct investment, and international technology transfer: a survey. *World Bank Research Observer.* 2002; 17(2):191–235. p. 223.

Процесне иновације се односе на унапређење начина производње, што доприноси смањењу трошкова и повећању ефикасности. Организационе и дигиталне иновације, као што су платформски пословни модели и паметни (*smart*) ланци снабдевања, мењају структуру међународне размене и омогућавају нове облике учешћа у глобалној економији. Дигитална трансформација додатно појачава значај иновација у трговини. Примена ИКТ доводи до редефинисања традиционалних трговинских канала, смањења трансакционих трошкова и брже размене информација.

Дигиталне платформе, електронска трговина и аутоматизоване царинске процедуре утичу на повећање доступности међународних тржишта, посебно за мала и средња предузећа. У модерним условима, иновације настају изван корпоративних лабораторија, кроз прилагођавање, преобликовање и маштовиту употребу већ доступних технолошких решења у различитим секторима. Посебно значајан аспект односа између технологије и међународне трговине је пренос знања.

Пренос знања обухвата процесе кроз које се техничке информације, вештине и искуства преносе из једног економског окружења у друго. То не подразумева формално преношење докумената, патената или техничких упутстава, него и усвајање тзв. *прећутног знања*, каквог га је навео Хамид (Hamid) које се стиче кроз практичан рад и међуљудску интеракцију.⁸² Пренос знања се одвија кроз више канала, а један од њих је трговина робом и услугама, при чему сваки увезени производ носи одређени ниво технолошких информација. Други важан канал је директно страно улагање, кроз које транснационалне компаније преносе технолошка и организациона знања на повезана предузећа у земљама домаћинима.

Лиценцирање технологије и заштита права интелектуалне својине такође представљају институционализоване форме преноса знања, мада њихова ефикасност зависи од нивоа регулаторне заштите и способности домаћих субјеката да апсорбују нове информације.⁸³ Значајну улогу има и мобилност радне снаге, као и учешће у међународним истраживачким и развојним пројектима, зато што омогућавају циркулацију знања, те пренос техничких и управљачких вештина.

⁸²Hamid J. Technology transfer to developing countries: a quantitative approach. *Technology, Information, Management and Economics Research Institute*; 2001. p. 17.

⁸³Evstigneeva L, Kiseleva V. Technology and knowledge transfer: international perspective. *International Journal of Business and Management Study (IJBMS)*. 2015; 2(2):364–365.

4.4. Утицај дигитализације и трговине путем дигиталних платформи и мобилних апликација

Дигитализација је у последњој деценији изменила начин функционисања међународне трговине, утичући на њен обим, структуру и правни оквир. Уместо класичних канала размене који су били условљени географском удаљеношћу, физичком инфраструктуром и високим трансакционим трошковима, дигиталне технологије су омогућиле континуирану и интерактивну повезаност учесника на глобалном тржишту.

Утицај дигитализације на међународну трговину се најпре огледа у снижавању трошкова претраге информација и координације. Дигитални алати омогућавају привредним субјектима брз приступ подацима о страним тржиштима, регулаторним захтевима и потенцијалним партнерима, што смањује правну и пословну неизвесност. Аутоматизација административних процедура, укључујући електронску документацију и дигиталне царинске системе, утиче на убрзање трговинских токова и већу предвидивост пословања.⁸⁴ Дигитални процеси су преобликовали правни и институционални оквир прекограничне размене, намећући потребу да се постојећи нормативни механизми ускладе са новим моделима трговинских односа.

Посебно значајну улогу у овом процесу имају дигиталне платформе, које функционишу као посредници који повезују велики број понуђача и потрошача у различитим државама, стварајући транснационалне трговинске мреже. Платформе засноване на двостраним или вишестраним тржиштима омогућавају малим и средњим предузећима приступ иностраним купцима без потребе за физичким присуством на тим тржиштима. Тако се отвара простор ширем кругу актера у прекограничној размени, пошто приступне препреке више не произилазе из скувих дистрибутивних система нити захтевних промотивних активности тржишног наступа.⁸⁵ Мобилне апликације додатно проширују домет дигиталне трговине, јер омогућавају сталну доступност тржишту и непосредну комуникацију са корисницима.

⁸⁴ Mirzaye, S., & Mohiuddin, M. (2025). Digital Transformation in International Trade: Opportunities, Challenges, and Policy Implications. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(8), 421. <https://doi.org/10.3390/jrfm18080421>

⁸⁵ Ahmedov, I. (2020). The impact of digital economy on international trade. *European Journal of Business and Management Research*, 5(4), 1–2. <https://doi.org/10.24018/ejbmr.2020.5.4.389>

Путем мобилних решења се реализују трансакције, прати статус испорука и управља односима са клијентима у реалном времену. У правном смислу, ово отвара питања заштите података о личности, електронских уговора и надлежности у случајевима прекограничних спорова, што указује на потребу да се традиционални институти трговачког и међународног приватног права прилагоде дигиталном окружењу.⁸⁶

Статистички подаци потврђују интензитет утицаја дигитализације на међународну трговину, нпр., према извештају УН о дигиталној економији, вредност В2В електронске трговине је у периоду од 2016. до 2022. године порасла за скоро 60%, достижући износ од око 27 билиона америчких долара, што је праћено значајним растом прекограничних пошиљки мале вредности.⁸⁷ Истраживања такође указују да повећање нивоа дигиталне интензивности у националној економији доводи до осетног раста извозне активности реализоване путем дигиталних канала.⁸⁸ Дигиталне платформе и апликације такође утичу на реорганизацију глобалних ланаца вредности. Примена технологија као што су интернет ствари (IoT), блокчејн (*blockchain*) и аналитика великих података (*Big Data*) омогућава боље праћење порекла робе, оптимизацију логистике и већу транспарентност у пословању. Ови процеси имају значајне правне импликације, нарочито у области одговорности за квалитет производа, испуњење уговорних обавеза и поштовање међународних стандарда. Дигитализација тако постаје средство за јачање поверења у прекограничној трговини, али и извор нових ризика у погледу сајбер безбедности.

Ипак, утицај дигитализације није равномерно распоређен. Постоје значајне разлике у нивоу дигиталне инфраструктуре и регулаторне спремности између развијених и мање развијених земаља. Такве неједнакости утичу на способност држава и њихових привредних субјеката да искористе потенцијал дигиталне трговине, што поставља питање дигиталне правде у међународним економским односима.

⁸⁶ *Ibid.*, p. 17.

⁸⁷ UN Trade and Development (UNCTAD). Digital Economy Report 2024. Geneva: United Nations; 2024. Доступно на: <https://www.ctad.org/publication/digital-economy-report-2024>. Приступљено 04.02.2026.

⁸⁸ Oh S, Hwang S. How does digital capability translate into export performance?: The critical mediating role of GVC upgrading. *Asia and the Global Economy*. 2025;5(2):1116.

4.5. Структурне разлике између развијених и земаља у развоју у условима дигиталне економије

Дигитална економија је савремени облик економске организације у којем производња, размена и потрошња све више почивају на дигиталним технологијама, подацима и мрежним инфраструктурама. Обухвата активности засноване на ИКТ, дигиталним платформама, онлајн услугама, аутоматизованим процесима и анализи великих количина података. Дигитална економија није засебан сектор, већ хоризонтална структура која прожима традиционалне привредне гране и мења њихове унутрашње односе.⁸⁹ Овим путем постају видљиве изражене структурне разлике између развијених земаља и земаља у развоју.

Примарна разлика се односи на ниво дигиталне инфраструктуре. Развијене земље су током последњих деценија систематски улагале у широкопојасне мреже, дата центре, 5Г технологију и сајбер-безбедност, чиме су створиле техничке предуслове за развој сложених дигиталних услуга и напредних облика електронске трговине. Насупрот томе, у многим земљама у развоју дигитална инфраструктура је неравномерно распоређена, са израженим разликама између урбаних и руралних подручја.

Иако је глобално више од две трећине становништва повезано на интернет, већина оних који и даље немају приступ дигиталним мрежама живи управо у земљама са нижим дохотком, што директно ограничава њихово учешће у дигиталној економији.⁹⁰ Развијене и земље у развоју се значајно разликују у резултатима дигиталне економије. Приступ интернету је далеко већи у богатим земљама: око 5,5 милијарди људи (≈68% глобално) било је онлајн 2024. године, али већина од 2,6 милијарди оних који нису на мрежи живи у подручјима са ниским приходима и руралним подручјима.⁹¹

⁸⁹Shostak L. The impact of digital transformation on the economy: technological innovation and efficiency. *Economic Affairs*. 2023;68(4): 2082.

⁹⁰ISPI (2025). The Digital Divide: A Barrier to Social, Economic and Political Equity. Доступно на: www.ispionline.it/en/publication/the-digital-divide-a-barrier-to-social-economic-and-political-equity-204564. Приступљено 04.02.2026.

⁹¹ International Telecommunication Union(2026). Internet use continues to grow, but universality remains elusive, especially in low-income regions. Доступно на: www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2024/11/10/ff24-internet-use/?utm_source=chatgpt.com. Приступљено 03.02.2026.

Чланице ОЕСД-а забележиле су раст ИКТ сектора од близу 7,6% у 2023. години.⁹² Претплате на мобилни широкопојасни интернет приближавају се паритету на тржиштима са високим приходима (≈ 95 на 100 људи глобално), али разлике у квалитету и фиксном широкопојасном интернету и даље постоје.⁹³ Покривеност и приступачност 5Г мреже остају веома неједнаке, ограничавајући напредну дигиталну трговину и услуге у земљама са ниским приходима.

Структурне разлике се даље испољавају у секторској композицији привреде. У развијеним економијама доминирају услужни сектори са високом дигиталном интензивношћу, као што су финансије, телекомуникације, информатичке услуге и креативне индустрије. Ови сектори се лакше интегришу у дигиталне токове и остварују значајне добитке од аутоматизације, платформизације и прекограничног пружања услуга. Насупрот томе, у земљама у развоју значајан део радне снаге и даље је ангажован у пољопривреди и индустријама са ниским нивоом дигитализације, што успорава структурну трансформацију и ограничава продуктивне ефекте дигиталне економије.

Посебну улогу има и институционални оквир. Развијене земље располажу стабилним правним системима који регулишу заштиту података, дигиталне уговоре, интелектуалну својину и конкуренцију на дигиталним тржиштима. Овакви нормативни оквири обезбеђују правну сигурност учесника и подстичу инвестиције у дигиталне технологије. У земљама у развоју, регулаторни системи су често фрагментисани или у заостатку за технолошким променама, што ствара правну неизвесност и смањује атрактивност дигиталних пословних модела.

Ово се посебно односи на прекограничне токове података и електронску трговину, где неусклађеност прописа може представљати озбиљну препреку. Разлике су уочљиве и у људском капиталу. Развијене економије карактерише виши ниво образовања, дигиталних вештина и истраживачких капацитета, што омогућава бржу апсорпцију нових технологија и развој иновација. У земљама у развоју, мањак квалификоване радне снаге и ограничен приступ квалитетном образовању често доводе до тога да дигитализација не производи очекиване ефекте у погледу продуктивности и запослености.

⁹²ОЕСД (2024). Growth of digital economy outperforms overall growth across OECD. Доступно на: www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2024/05/growth-of-digital-economy-outperforms-overall-growth-across-oecd.html?utm_source=chatgpt.com. Приступљено 03.02.2026.

⁹³ International Telecommunication Union. *Measuring digital development: facts and figures 2023*. Geneva: ITU; 2023. p. 6–7.

Ово продубљује постојеће структурне неједнакости и може довести до нових облика дигиталне маргинализације. Упркос овим ограничењима, дигитална економија отвара и нове могућности за земље у развоју. Подаци показују да су ове земље у 2023. години премашиле један билион америчких долара у извозу дигитално испоручивих услуга, што указује на потенцијал бржег сустизања развијених економија.⁹⁴

Дигиталне платформе и даљинско пружање услуга омогућавају појединим привредним субјектима да заобиђу традиционалне баријере индустријализације и директно се укључе у глобална тржишта. Међутим, овакви позитивни ефекти остају ограничени уколико нису праћени системским улагањима у инфраструктуру, образовање и институције. Структурне разлике између развијених и земаља у развоју у условима дигиталне економије постоје и у динамици структурних промена - док су развијене земље већ прошле кроз фазе индустријализације и деиндустријализације, земље у развоју се истовремено суочавају са изазовима индустријског развоја и дигиталне трансформације. Дигитализација се често посматра као средство за убрзање структурних промена, али емпиријски докази о њеним дугорочним ефектима и даље су ограничени, нарочито у контексту земаља са ниским дохотком.

Земље у развоју показују разлике у процесу ширења дигиталне мобилне телефоније, али не кроз најочекиваније обрасце. Темпо прилагођавања није битно спорији у односу на развијене економије, док доходовни ниво нема пресудну улогу у обликовању образаца усвајања, већ структурни и институционални услови. Емпиријски увиди указују да каснији улазак доноси одређене предности, будући да су пионирске земље претходно сносиле трошкове формирања глобалне критичне масе и разрешевања неизвесности око стандарда и доминантних технолошких решења.⁹⁵

Како земље у развоју по правилу касније усвајају, оне управо из тог разлога постају највећи корисници овог развојног механизма у савременом оквиру дигиталне економије у глобалним тржишним условима данас.

⁹⁴ UN Trade & Development (2024). Developing economies surpass \$1 trillion mark in digitally deliverable services exports. Доступно на: www.unctad.org/news/developing-economies-surpass-1-trillion-mark-digitally-deliverable-services-exports. Приступљено 04.02.2026.

⁹⁵Rouvinen P. Diffusion of digital mobile telephony: are developing countries different? *Telecommunications Policy*. 2006; 30: 46–63.

V ДЕО – СТРУКТУРНИ И ДРУШТВЕНИ АСПЕКТИ ТРГОВИНЕ

5.1. Утицај међународне трговине на конкурентност и привредне секторе

Међународна трговина утиче на положај привреда у глобалној конкуренцији и на уређење појединих грана унутар националне економије. Њени домети се одражавају кроз промене у ефикасности производње, нивоу техничке опремљености, понашању учесника на тржишту и начину распоређивања производних чинилаца. У условима продубљене међузависности светских економија, способност привреде да одржи повољну позицију све мање зависи од искључиво домаћих околности, а све више од укључености у прекограничне токове робе, услуга и финансија.⁹⁶

Утицај међународне трговине на конкурентност најпре се огледа у продуктивности. Излазак на страна тржишта проширује обим потражње и омогућава предузећима да производе у већим серијама. То доводи до снижавања просечних трошкова и бољег коришћења капацитета. Овај ефекат је израженији у мањим и отвореним економијама, где је домаће тржиште ограничено. Емпиријски подаци СТО показују да су земље са већим степеном трговинске отворености у просеку бележиле више стопе раста продуктивности у индустријском сектору у односу на затвореније економије.⁹⁷

Конкурентност се даље унапређује кроз појачану конкуренцију. Изложеност страним произвођачима приморава домаћа предузећа да рационализују трошкове, унапређују организацију производње и уводе технолошке иновације. Подаци СТО из 2022. године показују да је просечна примењена царинска стопа у развијеним земљама смањена са више од 10% почетком осамдесетих година на испод 5% данас, што је праћено интензивирањем конкуренције и падом цена за потрошаче.⁹⁸ Значајан аспект конкурентности односи се и на технолошки напредак.

⁹⁶ Sujová, A.; Šimanová, L.; Kupčák, V.; Schmidtová, J.; Lukáčiková, A. Effects of Foreign Trade on the Economic Performance of Industries—Evidence from Wood Processing Industry of Czechia and Slovakia. *Economies* 2021, 9, 180.

⁹⁷ Kowalski P, Büge M. Assessing the trade-related sources of productivity growth in emerging economies. *OECD Trade Policy Papers*. 2013;(158):4. Paris: OECD Publishing.

⁹⁸ World Trade Organization. *World Tariff Profiles 2022*. Geneva: World Trade Organization; 2022. p. 12–15.

Међународна трговина омогућава приступ савременој опреми, знању и производним инпутима, било кроз увоз капиталних добара, било кроз лиценцирање технологија и техничку сарадњу. Међународна трговина има снажан утицај и на структуру привредних сектора. Најизраженији ефекти се уочавају у индустријском и извозно оријентисаном сектору, где долази до концентрације ресурса у гранама са израженом компаративном предношћу.

Према подацима Сјуа (Xu), у земљама које су спровеле дубљу трговинску либерализацију дошло је до значајног раста учешћа прерађивачке индустрије и услужних делатности са високом додатом вредношћу у укупној привредној структури.⁹⁹ Сектори који нису конкурентни на међународном тржишту се суочавају са реструктурирањем или смањењем обима активности, као што су традиционалне радно-интензивне индустрије, поједини сегменти примарне производње и делови прерађивачког сектора са застарелом технолошком основом. Посебну динамику показује услужни сектор, који у последњим деценијама бележи све већи удео у међународној трговини. Раст дигиталних услуга, интелектуалне својине и прекограничних пословних услуга допринео је томе да услуге постану један од најбрже растућих сегмената глобалне размене.

Подаци показују да је удео услуга у глобалној трговини достигао приближно 25% (или чак до 27,2% према неким проценама за 2024. годину), вођен брзом дигитализацијом, повећаном потражњом за прекограничним услугама и бржим растом у односу на трговину робом. Ово представља значајно повећање са око 19% у 2006. години.¹⁰⁰

Међутим, утицај међународне трговине на привредне секторе није увек равномерно распоређен. Док извозно оријентисани сектори остварују добитке, увозно изложене гране могу трпети губитке у виду пада производње и запослености. Ови процеси могу довести до регионалних и секторских неравнотежа. Овај проблем захтева активну улогу државе кроз политике прилагођавања, преквалификације радне снаге и социјалне заштите.

⁹⁹ Xu Z. The impact of international trade and globalization on economic growth, employment, and income distribution. *Transactions on Economics Business and Management Research*. 2024;13:155.

¹⁰⁰ United Nations, *Department of Economic and Social Affairs. The outlook for international trade amid structural shifts and rising restrictions. Monthly Briefing on World Economic Situation and Prospects*. No. 188. New York: United Nations; 2025, p. 6.

5.2. Социјални и економски ефекти на домаће становништво

Међународна трговина има изражен утицај на унутрашњу структуру друштва и привреде, јер посредством отварања тржишта и снижавања трговинских баријера мења обрасце производње, запослености и расподеле дохотка. Такви утицаји захватају шири спектар социјалних односа који одређују положај домаћег становништва у процесу структурних промена. Социјални и економски ефекти трговине су међусобно повезани, јер се промене у секторској структури привреде одражавају на животни стандард, сигурност запослења и социјалну кохезију.¹⁰¹

Социјални ефекти трговине на домаће становништво се пре свега огледају у променама на тржишту рада. Отварање економије подстиче специјализацију у складу са компаративним предностима, што доводи до раста запослености у појединим секторима и истовременог смањења у другим. Историја показује да су смањење царина и квота током вишестраних трговинских преговора, као што су рунде Генералног споразума о царинама и трговини, омогућили бројним земљама да прошире производњу у прерађивачкој индустрији, што је довело до раста запослености и вредности додате у том сектору.¹⁰²

Са друге стране, радници у мање конкурентним гранама су били изложени ризику губитка радних места, што је захтевало прилагођавање и преквалификацију. Статистички подаци указују да је трговинска отвореност повезана са укупним растом дохотка, али и са појавом неједнаких ефеката међу различитим друштвеним групама. Према подацима међународних институција, земље које су се интензивније укључиле у глобалну трговину бележиле су дугорочни раст реалних прихода становништва, док су истовремено у појединим периодима забележене веће разлике у зарадама између квалификоване и неквалификоване радне снаге.¹⁰³ Ово указује да трговина, иако доприноси укупном благостању, може продубити социјалне разлике уколико није праћена одговарајућим јавним политикама.

¹⁰¹Alessandria G, Johnson RC, Yi KM. Perspectives on trade and structural transformation. *Oxford Development Studies*. 2023; 51(4):455.

¹⁰² *Ibid.*, p. 475.

¹⁰³World Trade Report (2024). Trade and income convergence. Доступно на: www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr24_e/wtr24_ch2_e.pdf. Приступљено 04.02.2026.

Социјални утицаји трговине се манифестују и на нивоу локалних заједница. Промене у структури производње могу довести до економског успона појединих региона, али и до стагнације или депопулације других, нарочито оних који су били ослоњени на заштићене индустрије. Трговина у том маниру делује као фактор просторне реорганизације економских активности, што има последице по доступност јавних услуга, образовање и социјалну сигурност становништва. Савремени правни и економски оквири све више препознају значај политика активног тржишта рада и регионалног развоја.

Економски ефекти међународне трговине на домаће становништво се најочигледније испољавају кроз раст продуктивности и снижавање цена. Омогућавањем приступа већим тржиштима, предузећа могу да остваре економије обима и да ефикасније користе ресурсе, што се на крају одражава на ниже цене добара и услуга за потрошаче. Истраживање Кравина и Сотела (Cravino & Sotelo) показује да је у земљама са већим степеном трговинске отворености дошло до значајног пада цена индустријских производа и повећања куповне моћи домаћинства.¹⁰⁴ Овај ефекат има утицај на животни стандард, нарочито код домаћинства са нижим дохотком. Поред наведеног, трговина утиче и на економски положај становништва кроз динамику економског раста. СТО је од завршетка Другог светског рата расла просечном стопом од око 7% годишње, што је допринело ширењу производње и запослености на глобалном нивоу.¹⁰⁵

У многим земљама у развоју, укључивање у међународну размену је омогућило излазак великог броја људи из сиромаштва, што потврђује везу између трговине и побољшања економских услова живота. Међутим, као и за многе аспекте међународне трговине, ни економски ефекти трговине нису једнолично позитивни.

Притисак иностране понуде често погађа националне фирме, што може довести до гашења пословања и нестанка запослења у појединим делатностима. Такве промене производе прилагодбене трошкове који се превасходно одражавају на запослене и средине у којима су те активности биле концентрисане. Из тог разлога, јавна власт има обавезу да интервенише мерама подршке, преквалификације и подстицања покретљивости.

¹⁰⁴ Cravino, J., Sotelo, S. Trade-induced structural change and the skill premium. *American Economic Journal Macroeconomics*. 2019; 11(3):289.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 325-326.

5.3. Изазови у спољнотрговинској политици

Спољнотрговинска политика је примарни инструмент економског управљања државе, којим се непосредно утиче на позицију националне привреде у међународним токовима робе, услуга, капитала и технологије. У модерним условима глобалне међузависности, обликовање спољнотрговинске политике је оптерећено бројним изазовима који произлазе из економских, правних, политичких и технолошких промена. Ови изазови нису изоловани, већ међусобно повезани, што заузврат ствара додатне компликације у вези доношења и спровођења спољнотрговинских мера.

Најзначајнији изазов представљају **царинске и нецаринске баријере**. Царине, квоте, антидампиншке мере, као и технички стандарди и санитарни прописи, утичу на конкурентност увозних и извозних производа. Иако су мултилатералним споразумима, пре свега у оквиру СТО, царинске стопе у просеку снижене, пораст нецаринских мера указује на нови облик протекционизма. Оне често делују мање транспарентно, али имају значајне правне и економске последице по домаће произвођаче и потрошаче, нарочито у земљама са ограниченим институционалним капацитетима.

Други изражен проблем се односи на **флукуације девизних курсева**. Промене вредности националне валуте утичу на релативне цене извоза и увоза, што се непосредно одражава на трговински биланс и приходе привредних субјеката. Волатилност валутних тржишта, условљена монетарним политикама великих економија, финансијским кризама или геополитичким догађајима, отежава планирање и повећава правну и пословну неизвесност.¹⁰⁶ Као одговор, државе и компаније користе инструменте заштите од ризика, али њихова доступност није равномерна, што ствара асиметрије у међународној размени.

Посебан изазов је **политичка и геополитичка нестабилност**. Трговински односи све чешће постају средство спољнополитичког притиска, што се огледа у увођењу санкција, једностраних рестрикција и трговинских ратова. Овакве мере нарушавају принцип правне сигурности и предвидивости, који су темељ међународног трговинског права. Оне посебно погађају мање и економски осетљиве државе, чији је развој у великој мери условљен стабилним приступом спољним тржиштима.

¹⁰⁶ Lopes C. *Challenges to global trade growth in 2025*. CDP Issue Brief No. 1. New York: United Nations Committee for Development Policy; 2025 Mar. p. 1.

Регулаторни и правни изазови чине још једну значајну групу проблема. Различити правни системи, стандарди заштите интелектуалне својине, радних права и заштите животне средине захтевају од држава и привредних субјеката континуирано усклађивање. Посебно је сложено питање примене међународних уговора у националним правним порецима, као и решавање трговинских спорова. Недостатак хармонизације прописа повећава трошкове пословања и може одвратити инвестиције, што спољнотрговинску политику чини зависном од квалитета институционалног оквира.

Савремена трговина се суочава и са **културним и комуникационим изазовима**. Разлике у пословној пракси, језику и друштвеним нормама утичу на закључивање и извршење уговора, као и на изградњу дугорочних партнерстава. Иако се ови аспекти често потцењују, они имају значајне правне импликације, нарочито у погледу тумачења уговорних одредаба и решавања спорова. Комуникацион изазови у међународној трговини произилазе из језичких баријера, културних разлика, разлика у временским зонама и, у неким регионима, ограничене технолошке инфраструктуре.¹⁰⁷ Такве препреке узрокују неспоразуме, кашњења у преговорима и нарушено поверење. То често доводи до повећања трошкова и смањења ефикасности у глобалним пословним операцијама.

Безбедносни и еколошки ризици све више утичу на спољнотрговинску политику. Природне катастрофе, климатске промене и енергетске кризе доводе до прекида ланца снабдевања, што је посебно дошло до изражаја у последњој деценији. Увођење еколошких пореза и механизма прилагођавања угљеника на границама поставља нове правне и економске изазове, јер терет прилагођавања често пада на земље у развоју.

Значајан савремени изазов се односи и на **технолошке промене и дигитализацију трговине**. Развој вештачке интелигенције (AI), дигиталних платформи и електронске трговине поставља питања заштите података, опорезивања и интелектуалне својине. Постојећи правни оквири често не прате динамику технолошког напретка, па такав проблем захтева нове облике међународне сарадње и регулације.

¹⁰⁷ Touati, K.; Aljazeera, A. The Impact of Information and Communication Technologies on International Trade: The Case of MENA Countries. *Economies* 2023, 11, 270.

5.3.1. Колебања девизног курса и глобална нестабилност

Колебања девизног курса утичу на цену робе и услуга у међународној размени, кретање капитала, инфлаторне притиске и финансијску стабилност држава. Девизни курс означава однос вредности две валуте и формира се на девизном тржишту под утицајем понуде и тражње, при чему се његова динамика непрекидно мења услед економских, монетарних и политичких фактора. Ова променљивост је изражена у условима глобалне економске повезаности, када и релативно ограничени поремећаји могу изазвати шире међународне последице.

На кретање девизног курса пресудан утицај имају монетарне политике централних банака. Промене каматних стопа, програми квантитативног попуштања или рестрикције новчане масе директно утичу на атрактивност валуте за стране инвеститоре. Подаци ММФ-а указују да је у периоду 2022–2024. године поопштравање монетарне политике у САД довело до јачања америчког долара и повећане волатилности валута земаља у развоју, које су се суочиле са одливом капитала и растом трошкова задуживања.¹⁰⁸ Инфлаторни притисци, поремећаји у снабдевачким ланцима и неравнотежа у платном билансу додатно појачавају осцилације курсева, посебно у мањим и отвореним економијама.

Колебања девизног курса имају изражене правне и економске импликације у области спољне трговине. *Депрецијација* националне валуте може краткорочно побољшати конкурентност извоза, али истовремено повећава цену увоза, што се преноси на потрошаче и може угрозити социјалну стабилност. *Апрецијација* валуте смањује инфлаторне притиске, али погоршава положај извозно оријентисаних привредних субјеката. Због тога бројне државе користе инструменте девизне интервенције и регулаторне механизме ради ублажавања прекомерних осцилација.

Глобална нестабилност представља шири оквир у којем се ови процеси одвијају, те обухвата политичке, економске, безбедносне и еколошке поремећаје који нарушавају равнотежу међународног система. Савремени облици глобалне нестабилности укључују геополитичке сукобе, трговинске санкције, финансијске кризе, климатске ризике и технолошке трансформације.

¹⁰⁸ Tominaga B. Exchange rate fluctuations: the forces behind currency movements. *Journal of Stock and Forex*. 2025; 12:291.

5.3.2. Прилагођавање домаћих произвођача глобалним тржишним захтевима

Прилагођавање домаћих произвођача глобалним тржишним захтевима представља један од најсложенијих и најзначајнијих изазова савремене спољнотрговинске политике. То је процес који обухвата систематско усклађивање производње, пословних пракси и тржишних стратегија са правилима, стандардима и очекивањима која важе на међународним тржиштима. У условима интензивне глобализације и пораста конкуренције, способност домаћих привредних субјеката да одговоре на такве захтеве постаје одлучујућа за њихов опстанак и дугорочну одрживост.

Прилагођавање се, пре свега, односи на усаглашавање са страним регулаторним оквирима, техничким и безбедносним стандардима, као и правилима која уређују заштиту животне средине, здравље потрошача и радноправне односе. Подаци ОЕCD-а, приказани у раду Цисзевска-Млинарић & Трапцзински (Ciszewska-Mlinarić & Trapczyński), показују да више од 70% извозника из земаља у развоју наводи управо регулаторне захтеве и сертификацију као највећу препреку приступу развијеним тржиштима.¹⁰⁹ Поред формалних правила, произвођачи морају узети у обзир и неформалне институционалне факторе, као што су културне норме, пословни обичаји и потрошачке навике, који значајно утичу на прихватање производа.

Глобални тржишни захтеви данашњице обухватају и растућа очекивања у погледу одрживости и етичке производње. Према подацима “*Net Zero Now*”, око 60% великих мултинационалних компанија условљава своје добављаче поштовањем стандарда одрживог пословања, укључујући смањење емисија угљеника и транспарентност ланаца снабдевања.¹¹⁰ То приморава домаће произвођаче да улажу у модернизацију технологије, енергетску ефикасност и системе праћења порекла производа.

Поред регулаторних и еколошких захтева, значајну функцију има и прилагођавање маркетиншких и дистрибутивних стратегија. Разлике у куповној моћи, преференцијама потрошача и каналима продаје условљавају измене у дизајну производа, паковању, ценовној политици и начину пласирања.

¹⁰⁹ Ciszewska-Mlinarić, M.; Trapczyński, P. Foreign Market Adaptation and Performance: The Role of Institutional Distance and Organizational Capabilities. *Sustainability* 2019, 11, 1793.

¹¹⁰ Net Zero Now (*n.d.*). Why Small Businesses Must Carbon Report—or Risk Losing Clients. Доступно на: www.netzeronow.org/post/big-business-carbon-requirements-small-suppliers. Приступљено 03.02.2026.

5.4. Препоруке за одрживи развој и ефикасно управљање трговином

Савремена међународна трговина се налази на раскршћу између економске експанзије и ограничења која произилазе из еколошких, социјалних и институционалних изазова. Интензивирање глобалних тржишних токова, раст ланаца снабдевања и технолошка трансформација производње условили су потребу да се трговинска политика све чешће посматра као инструмент одрживог развоја, а не искључиво као механизам економског раста. Међународне и регионалне организације су развиле низ препорука и нормативних оквира усмерених на усклађивање трговине са дугорочним друштвеним интересима.

Препоруке за одрживи развој у области трговине полазе од Агенде 2030 и Циљева одрживог развоја (*Sustainable Development Goals, SDGs*) Уједињених нација, посебно циљева који се односе на достојанствен рад, одговорну производњу и климатску акцију.¹¹¹ СТО заговара интеграцију одрживости у правила мултилатералног трговинског система, наглашавајући значај отворене, предвидиве и недискриминаторне трговине као предуслова за инклузиван раст.¹¹² Извештаји ове организације истичу потребу за смањењем трговинских трошкова, унапређењем трговинске инфраструктуре и јачањем извозних капацитета земаља у развоју, уз посебан акценат на диверзификацију извоза и повећање додате вредности.

На регионалном нивоу, ЕУ је развила свеобухватан приступ кроз поглавља о трговини и одрживом развоју која су саставни део њених трговинских споразума. Ови механизми обавезују уговорне стране на ефективну примену међународних конвенција Међународне организације рада (*International Labour Organization, ILO*) и климатских обавеза преузетих у оквиру Париског споразума.

Инсистира се на очувању регулаторне аутономије држава, спречавању снижавања стандарда ради привлачења инвестиција и подстицању одговорног управљања природним ресурсима.

¹¹¹ United Nations Conference on Trade and Development. *Better trade for sustainable development: the role of voluntary sustainability standards*. UNCTAD/DITC/TAB/2021/2 and Corr.1. Geneva: UNCTAD; 2021. p. 5.

¹¹² *Ibid.*, p. 7.

Посебна пажња се посвећује борби против нелегалне трговине заштићеним врстама, промоцији циркуларне економије и развоју ланаца снабдевања који не доприносе крчењу шума. Поред нормативних обавеза, значајне су и препоруке које се односе на финансијске и институционалне механизме подршке одрживој трговини. Организације као што су Конференција Уједињених нација о трговини и развоју (UNCTAD) истичу потребу за развојем специјализованих фондова и инструмената који омогућавају приступ зеленим технологијама, посебно за мала и средња предузећа.¹¹³ Смањење трошкова еколошки прихватљивих технологија путем економије обима и либерализације трговине зеленим добрима представља један од кључних препоручених праваца деловања.

Ефикасно управљање трговином подразумева, поред одрживости, и функционалност институционалних оквира. У том погледу, централно место заузима примена Споразума о олакшавању трговине (TFA), којим се унапређују царинске процедуре, транспарентност и правна сигурност учесника у трговини. Дигитализација царинских и логистичких процеса, као и усклађивање техничких прописа, препознају се као кључни елементи за смањење административних баријера и повећање ефикасности прекограничне размене.

Поред наведеног, савремени модели управљања трговином све више укључују подршку микро, малим и средњим предузећима, као и развој електронске трговине као инструмента инклузије. Препоруке међународних институција наглашавају значај изградње капацитета, регионалне сарадње и партнерстава јавног и приватног сектора, чиме се стварају услови за равномернију расподелу користи од трговине.

¹¹³ Oatley T. *International political economy*. 6th ed. London: Routledge; 2019. p. 185.

ЗАКЉУЧАК

Међународна трговина је основни покретач економског развоја савремених држава, поред капиталних токова, индустријализације, производње, развоја људског капитала и едукације, технолошког напретка и инфраструктуре. Она омогућава ефикаснију расподелу ресурса, приступ новим тржиштима и увоз капитала, технологије и сировина. Теорије компаративних предности, још од рикардијанске школе, показују да земље могу да се специјализују у производњи оних добара и услуга у којима имају највећу ефикасност, што доводи до повећања продуктивности и БДП-а.

Савремени модели глобалних ланаца вредности показују да специјализација и интеграција у међународну трговину омогућавају земљама да постану конкурентније и да максимализују своје економске користи, без обзира на величину или развојни статус земље. Хетеродоксне и структуристичке економске школе указују на комплексније ефекте трговине, укључујући извозно оријентисан развој, улогу баланса плаћања и значај домаћег тржишта за одрживи раст. Према овим теоријама, индустријализација и развој прерађивачких сектора доприносе процесу кумулативне еволуције економског развоја, јер производни сектор карактерише већа економија обима и већа еластичност тражње за извозним производима. Истраживања показују да је способност земаља да се прилагоде променама у глобалној трговини и да извозе технолошки и организационо сложене производе од пресудног значаја за дугорочни раст и смањење економских разлика међу земљама. Историјски посматрано, међународна трговина је током векова постепено стицала економски, политички и друштвени значај.

Индустријализација је побољшала транспортне и логистичке капацитете, глобализација је омогућила ширење мултинационалних корпорација и аутсорсинг, а све то је допринело бржем ширењу технологије, знања и инвестиција. Раст обима међународне трговине постао је основни мотор глобализације, стимулишући иновације, повећање производње и стварање нових радних места. Ово указује да трговина није само економска активност, већ и сложен друштвени и политички процес који обликује развој земаља. Међународна трговина такође представља важну компоненту шире дисциплине међународних економских односа, која обухвата и финансијске аспекте као што су платежни токови, ризици, финансирање и размена информација.

Међународна трговина омогућава земљама да приступе ресурсима које не поседују природно и тржиштима која би била недоступна унутар националних граница. Овим путем трговина стимулише раст БДП-а, повећава економску моћ држава и утиче на квалитет живота становништва. Важан аспект који се истиче у савременој литератури јесте начин на који су земље укључене у међународну трговину, односно које производе извозе и увозе. Способност да се стратешки развијају капацитети и прилагођавају глобалним трговинским променама представља кључну вештину за максимизовање користи од трговине.

Истраживања показују да успешне земље учествују у глобалним тржиштима и циљано улажу у индустрије и секторе који обезбеђују већи ниво технолошког знања и економске комплексности, што утиче на дугорочну конкурентност. На основу анализе и проучавања литературе, у овом раду се закључује да је међународна трговина важан покретач и инструмент економског развоја, јер омогућава земљама да остваре раст кроз оптималну алокацију ресурса, приступ савременој технологији и глобалним тржиштима, као и кроз интеграцију у међународне производне и трговинске ланце. Ефекти трговине зависе од квалитета трговинских политика, спољноекономских стратегија и способности земаља да се прилагоде динамици светских тржишта.

У циљу адекватног коришћења могућности које трговина, односно спољна трговина пружају, препоручују се мере попут развоја индустријске инфраструктуре, подстицања иновација, унапређења квалификација радне снаге и креирања стабилне трговинске и спољноекономске политике.

Истраживање у овом мастер раду потврђује основну хипотезу да међународна трговина има позитиван утицај на економски раст земаља, што се манифестује кроз раст бруто домаћег производа, повећање запослености и унапређење животног стандарда. Отварање према међународним тржиштима доприноси ефикаснијој алокацији ресурса, технолошком напретку и ширењу производних капацитета, што дугорочно јача економску основу држава. Помоћне хипотезе су такође потврђене.

Либерализација трговине показује повољније ефекте на економски развој земаља у развоју у односу на протекционистичке приступе, јер омогућава приступ већим тржиштима, знању и капиталу.

Земље које своју спољнотрговинску стратегију заснивају на апсолутним и компаративним предностима постижу виши ниво конкурентности и стабилније позиције у глобалној економији. У том смислу, препоручује се да државе спроводе умерену и институционално уређену либерализацију трговине, подрже извозно оријентисане секторе са већом додатом вредношћу, улажу у образовање и иновације, као и да развијају социјалне и регулаторне механизме који ублажавају негативне ефекте прилагођавања.

ЛИТЕРАТУРА

Уџбеници, литература, монографије, радови:

1. Acharyya R, Kar S. *International Trade and Economic Development*. Oxford: Oxford Academic; 2014, p. 38.
2. Ahamad M. Impact of international trade on economic growth in Bangladesh. *International Journal of Scientific Research*; 2018; 7:1624.
3. Ahmed AM. *International Trade and Economic Development; the Trade Policy Debate and Industrialization*. Chiro: Oda Bultum University; 2024, p. 1-2.
4. Ahmedov, I. (2020). The impact of digital economy on international trade. *European Journal of Business and Management Research*, 5(4), 1–17.
5. Alessandria G, Johnson RC, Yi KM. Perspectives on trade and structural transformation. *Oxford Development Studies*. 2023; 51(4):455–475.
6. Alkharafi, N.; Alsabah, M. Globalization: An Overview of Its Main Characteristics and Types, and an Exploration of Its Impacts on Individuals, Firms, and Nations. *Economies* 2025, 13, 91.
7. Aminu SA. *Role of export in stimulating economic growth and development in Nigeria*. In: *Proceedings of the School of Management and Business Studies Conference: Economic Growth and Development*; 2012; Lagos State Polytechnic, Isolo Campus. Lagos: Lagos State University of Science and Technology; 2018, p. 1-2.
8. Audretsch DB, Thurik AR. Capitalism and democracy in the 21st century: from the managed to the entrepreneurial economy. *Journal of Evolutionary Economics*. 2000; 10(1):17–34.
9. Biwott PK. Trade liberalization and economic growth: the role of regulatory policies. *Journal of World Economic Research*. 2013; 2(3):45.
10. Bruton HJ. A reconsideration of import substitution. *Journal of Economic Literature*. 1998; 36(2):903.
11. Buchanan J. Opportunity cost. In: Eatwell J, Milgate M, Newman P, editors. *The world of economics*. London: The New Palgrave; 1991. p. 520–525.
12. Butel P. *The Atlantic*. Oxfordshire: Taylor & Francis; 2002, p. 11.
13. Chang HJ. *Kicking away the ladder: development strategy in historical perspective*. London: Anthem Press; 2002, p. 11.

14. Ciszewska-Mlinarič, M.; Trąpczyński, P. Foreign Market Adaptation and Performance: The Role of Institutional Distance and Organizational Capabilities. *Sustainability* 2019, 11, 1793.
15. Cravino, J., Sotelo, S. Trade-induced structural change and the skill premium. *American Economic Journal Macroeconomics*. 2019; 11(3):289.
16. Cui K, Yang W. The digital economy and the resilience of enterprise exports: supply chain stability as a mediator. *Finance Research Letters*. 2025; 73:116.
17. Dabo A, Yang J. Determinants of Promotion of International Trade and Economic Development. *International Journal of Economics and Business Administration*; 2021;7(1):18-27.
18. Eliason A. The Trade Facilitation Agreement: a new hope for the World Trade Organization. *World Trade Review*. 2015; 14(4):643.
19. Evstigneeva L, Kiseleva V. Technology and knowledge transfer: international perspective. *International Journal of Business and Management Study (IJBMS)*. 2015;2(2):364–365.
20. Ezenwa CA, Iheanacho JI, Okafor HI. *Theories of international trade*. Ihiagwa: Federal University of Technology Owerri; 2021, p. 28.
21. Feenstra RC. *The Heckscher–Ohlin model*. In: *Advanced international trade: theory and evidence*. Princeton: Princeton University Press; 2004. p. 31.
22. Go J. Capital, containment, and competition: the dynamics of British imperialism, 1730–1939. *Social Science History*. 2014; 38(1–2):43.
23. Goldar B. Import substitution, industrial concentration and productivity growth in Indian manufacturing. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. 1986; 48(2):143.
24. Hamid J. Technology transfer to developing countries: a quantitative approach. *Technology, Information, Management and Economics Research Institute*; 2001. p. 17.
25. Hauge J, Houtzager B, Hörmann AJ. The new economic nationalism: industrial policy and national security in the United States, China, and the European Union. *Geoforum*. 2025;166.
26. Hoekman B, Maskus K, Saggi K. *Transfer of technology to developing countries: unilateral and multilateral policy options*. World Bank Policy Research Working Paper No. 3332. Washington DC: World Bank; 2004. p. 3.
27. Hollander S. Retrospectives: Ricardo on machinery. *Journal of Economic Perspectives*; 2019; 33(2):229.

28. Hu A, Zhou S. China's "miracle of poverty reduction": from an extremely poor country to a moderately prosperous society in all respects. In: Hu A, Zhou S, editors. *China in 2035*. Singapore: Palgrave Macmillan; 2024, p. 3.
29. Jai MS. Export expansion and economic growth in Tanzania. *Global Economy Journal*. 2015; 15(1):173–185.
30. Kormakova I, Kruhlyanko A, Peniuk V, Ursakii Y, Verstiak O. Actual strategies for businesses penetrating foreign markets in the modern economy: globalisation aspect. *International Journal of Professional Business Review*. 2023; 8(5):3-5.
31. Kowalski P, Büge M. Assessing the trade-related sources of productivity growth in emerging economies. *OECD Trade Policy Papers*. 2013; (158):4. Paris: OECD Publishing.
32. Lam J. Trade liberalization and its impacts on global economic exchange. *International Journal of Open Publication and Exploration*. 2017; 5(1):14–15.
33. Linsi L, Burgoon B, Mügge D. The problem with trade measurement in international relations. *International Studies Quarterly*; 2023; 67(2): 16.
34. Lopes C. *Challenges to global trade growth in 2025*. CDP Issue Brief No. 1. New York: United Nations Committee for Development Policy; 2025, p. 1.
35. Mamun A, Basher S, Bal H, Uddin MR, Mowla MM. Export-led growth hypothesis in developing countries: econometric evidence from Bangladesh.
36. Maneschi A. *David Ricardo's trade theory: anticipations and later developments*. In: Senga S, Fujimoto M, Tabuchi T, editors. *Ricardo and international trade*. Abingdon: Taylor & Francis; 2017. p. 33.
37. Mirzaye, S., & Mohiuddin, M. (2025). Digital Transformation in International Trade: Opportunities, Challenges, and Policy Implications. *Journal of Risk and Financial Management*, 18(8), 421.
38. Nelson B, editor. *A comprehensive dictionary of economics*. London: Penguin; 2009. p. 88.
39. Nguyen VC, Do TT. Impact of exchange rate shocks, inward FDI and import on export performance: a cointegration analysis. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*. 2020; 7(4):163–171.
40. Oatley T. *International political economy*. 6th ed. London: Routledge; 2019. p. 185.
41. Oh S, Hwang S. How does digital capability translate into export performance?: The critical mediating role of GVC upgrading. *Asia and the Global Economy*. 2025; 5(2):1116.

- Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2019; 12 (4):454.
42. Omoke P, Opuala-Charles S. Trade openness and economic growth nexus: exploring the role of institutional quality in Nigeria. *Cogent Economics & Finance*. 2021; 9(1):4.
43. Pauwelyn J. The transformation of world trade. *Michigan Law Review*. 2005; 104(1):1–2.
44. Pilinkienė V. Trade openness, economic growth and competitiveness: the case of the Central and Eastern European countries. *Engineering Economics*. 2016; 27(2):185.
45. Poláková M, Suleimanová JH, Madzík P, Copuš L, Molnárová I, Polednová J. Soft skills and their importance in the labour market under the conditions of Industry 5.0. *Heliyon*. 2023; 9(8):e18670.
46. Ricardo D. *On the principles of political economy and taxation*. 1st ed. London: John Murray; 1817. p. 5–6.
47. Rouvinen P. Diffusion of digital mobile telephony: are developing countries different? *Telecommunications Policy*. 2006; 30:46–63.
48. Saaida M. The Relationship between International Trade and Economic Development in Developing Countries. *Science For All Publications*. 2023;1(1):1–7.
49. Saggi K. Trade, foreign direct investment, and international technology transfer: a survey. *World Bank Research Observer*. 2002; 17(2):191–235. p. 223.
50. Seegmiller B. Valuing labor market power: the role of productivity advantages [Internet]. Rochester (NY): Social Science Research Network; 2021. p. 3.
51. Setyadi, A.; Pawirosumarto, S.; Damaris, A. Toward a Resilient and Sustainable Supply Chain: Operational Responses to Global Disruptions in the Post-COVID-19 Era. *Sustainability* 2025, 17, 6167.
52. Setyari NPW. Factors proportion in trade pattern and international capital flows interaction in ASEAN+4 countries. *International Journal of Economic Sciences*; 2020; 9(2): 21.
53. Shaffer G. The challenges of international trade law. In: Shaffer G, editor. *Emerging powers and the world trading system: The past and future of international economic law*. Cambridge: Cambridge University Press; 2021. p. 58–78.
54. Shostak L. The impact of digital transformation on the economy: technological innovation and efficiency. *Economic Affairs*. 2023;68(4):2082.

55. Sujová, A.; Simanová, E.; Kupčák, V.; Schmidtová, J.; Lukáčiková, A. Effects of Foreign Trade on the Economic Performance of Industries—Evidence from Wood Processing Industry of Czechia and Slovakia. *Economies* 2021, 9, 180.
56. Tominaga B. Exchange rate fluctuations: the forces behind currency movements. *Journal of Stock and Forex*. 2025; 12:291.
57. Touati, K.; Aljazea, A. The Impact of Information and Communication Technologies on International Trade: The Case of MENA Countries. *Economies* 2023, 11, 270.
58. Turnovsky SJ, Rojas-Vallejos J. The distributional consequences of trade liberalization: Consumption tariff versus investment tariff reduction. *Journal of Development Economics*. 2018; 134:392-415.
59. VolpeMartincus C, Carballo J. Entering new country and product markets: does export promotion help? *Review of World Economics*. 2010; 146(3):437–467.
60. Wang J. *Trade and contingent protection*. In: Lim CL, Trachtman J, editors. *The Cambridge companion to world trade law*. Cambridge: Cambridge University Press; 2025. p. 1.
61. Whitfield S. Was there a Silk Road? *Asian Medical*. 2007; 3(2):201.
62. Xiang, X.; Zhao, J. Enhancing Sustainable Development Through Digital Service Trade Liberalization: Analyzing the Effects and Mechanisms on Bilateral Imports. *Sustainability* 2025, 17, 1823.
63. Xu Z. The impact of international trade and globalization on economic growth, employment, and income distribution. *Transactions on Economics Business and Management Research*. 2024;13:155–162. p. 155.
64. Бјелић П, Јелисавац Трошић С. *Савремена међународна трговина*. Београд: Институт за међународну политику и привреду; 2010, 13.
65. Бјелић П. *Међународна трговина*. Београд: Економски факултет; 2022. 8.
66. Козомара Ј. *Основе међународног пословања – Сложени облици међународног пословања*. Београд: Чугура принт, Економски факултет; 2017, стр. 61.
67. Поповић Петровић И., Бјелић, П. *Европска трговинска интеграција*. Београд: Економски факултет; 2018, стр. 111.
68. Пузовић Ђ. *Међународна куповина*. Нови Сад: Висока пословна школа струковних студија; 2021. 1-23.

Документациони материјали, правни прописи и интернет странице:

69. Bea. The Expenditures Approach to Measuring GDP. 2025. Доступно на: www.bea.gov/news/blog/2025-06-03/expenditures-approach-measuring-gdp#:~:text=This%20approach%20uses%20the%20formula,services%20sold%20to%20the%20government. Приступљено 01.02.2026.
70. Brown C, Lane J, Sturgeon T. Workers' views of the impact of trade on jobs. SSRN Working Paper; 2010 Dec 8. Доступно на: <https://ssrn.com/abstract=1722369>. Приступљено 03.02.2026.
71. Burmeister A. The classification of international trade. 2020. Доступно на: <https://www.searates.com/blog/post/the-classification-of-international-trade> (Приступљено 30.01.2026)
72. Einav L. Program Report: Industrial Organization. The Reporter No. 4, 2025. Cambridge (MA): National Bureau of Economic Research; 2025. Доступно на: <https://www.nber.org/sites/default/files/2026-01/2025number4.pdf>. Приступљено 01.02.2026.
73. European Parliament (2025). Understanding import tariffs under WTO law. Доступно на: www.epthinktank.eu/2025/03/21/understanding-import-tariffs-under-wto-law/. Приступљено 02.02.2026.
74. International Monetary Fund. World Economic Outlook: Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers. Washington, DC: IMF; October 2019. p. 19.
75. International Telecommunication Union (2026). Internet use continues to grow, but universality remains elusive, especially in low-income regions. Доступно на: www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2024/11/10/ff24-internet-use/?utm_source=chatgpt.com. Приступљено 03.02.2026.
76. International Telecommunication Union. Measuring digital development: facts and figures 2023. Geneva: ITU; 2023. p. 6–7.
77. International trade Encyclopedia Britannica for Kids; *n.d.* Доступно на: <https://kids.britannica.com/students/article/international-trade/275078>. Приступљено: 30.01.2026.
78. ISPI (2025). The Digital Divide: A Barrier to Social, Economic and Political Equity. Доступно на: www.ispionline.it/en/publication/the-digital-divide-a-barrier-to-social-economic-and-political-equity-204564. Приступљено 04.02.2026.

79. Корп СМ. Development economics: Key concepts and theories explained. Investopedia; 2025. Доступно на: <https://www.investopedia.com/terms/d/development-economics.asp>. Приступљено: 30.01.2026.
80. Moltz B. Disadvantages of international trade. New York: American Express; 2022. Доступно на: <https://www.americanexpress.com/en-us/business/trends-and-insights/articles/6-disadvantages-of-international-trade-and-tips-that-may-help-solve-them/>. Приступљено: 30.01.2026.
81. Net Zero Now (*n.d.*). Why Small Businesses Must Carbon Report—or Risk Losing Clients. Доступно на: www.netzeronow.org/post/big-business-carbon-requirements-small-suppliers. Приступљено 03.02.2026.
82. OECD (2024). Growth of digital economy outperforms overall growth across OECD. Доступно на: www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2024/05/growth-of-digital-economy-outperforms-overall-growth-across-oecd.html?utm_source=chatgpt.com. Приступљено 03.02.2026.
83. OECD. Global trade and open markets. *n.d.* Доступно на: www.oecd.org/en/topics/global-trade-and-open-markets.html#:~:text=Trade%20fuels%20growth%2C%20lowers%20costs%20and%20supports,power%20for%20those%20who%20need%20it%20most. Приступљено 02.02.2026.
84. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Subsidies, competition and trade. OECD Competition Policy Roundtable: Background Note. Paris: OECD; 2022. p. 6–10. Доступно на: <http://www.oecd.org/daf/competition/subsidies-competition-and-trade-2022.pdf>. Приступљено 04.02.2026.
85. Segal T. Absolute vs. comparative advantage: What’s the difference? New York: Investopedia; 2022. Доступно на: <https://www.investopedia.com/ask/answers/033115/what-difference-between-comparative-advantage-and-absolute-advantage.asp>. Приступљено: 30.01.2026.
86. The Investopedia Team. Understanding Protectionism: Tools and Examples for Trade Policies. 2025. Доступно на: www.investopedia.com/terms/p/protectionism.asp. Приступљено 31.01.2026
87. UN Trade & Development (2024). Developing economies surpass \$1 trillion mark in digitally deliverable services exports. Доступно на: www.unctad.org/news/developing-

economies-surpass-1-trillion-mark-digitally-deliverable-services-exports. Приступљено 04.02.2026.

88. UN Trade and Development (UNCTAD). Digital Economy Report 2024. Geneva: United Nations; 2024. Доступно на: <https://www.ctad.org/publication/digital-economy-report-2024>. Приступљено 04.02.2026.

89. United Nations Conference on Trade and Development. Better trade for sustainable development: the role of voluntary sustainability standards. UNCTAD/DITC/TAB/2021/2 and Corr.1. Geneva: UNCTAD; 2021. p. 7.

90. United Nations, *Department of Economic and Social Affairs. The outlook for international trade amid structural shifts and rising restrictions. Monthly Briefing on World Economic Situation and Prospects*. No. 188. New York: United Nations; 2025, p. 6.

91. World Bank Group, World Trade Organization. Trade and poverty reduction: new evidence of impacts in developing countries. Geneva: World Trade Organization; 2018. p. 87.

92. World Bank. Leveraging Trade for More and Better Jobs. Washington DC: World Bank; 2024. Доступно на: <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/leveraging-trade-for-more-and-better-jobs>. Приступљено 01.02.2026.

93. World Bank. World Development Report 2019: The Changing Nature of Work. Washington DC: World Bank; 2019. p. 46.

94. World Trade Organization, International Labour Office, OECD, World Bank. Seizing the Benefits of Trade for Employment and Growth. Geneva/Paris/Washington DC: WTO/OECD/ILO/World Bank; 2010.

95. World Trade Organization. World Tariff Profiles 2022. Geneva: World Trade Organization; 2022. p. 12–15.

96. World Trade Organization. World Trade Report 2024: Trade and Inclusiveness. Geneva: WTO; 2024. p. 11.

97. World Trade Report (2024). Trade and incomeconvergenceww. Доступно на: www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr24_e/wtr24_ch2_e.pdf. Приступљено 04.02.2026.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Име и презиме аутора: Тамара Микић

Број индекса:

393/2024

Изјављујем

Да је мастер рад под насловом

МЕЂУНАРОДНА ТРГОВИНА И ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

- Резултат сопственог истраживачког рада;
- Да мастер рад у целини, а ни у деловима није био предложен за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- Да су резултати коректно наведени и
- Да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Косовској Митровици,

Потпис аутора

05.03.2026

Тамара Микић